

Getariako erregearen balea eta Donostiako probestua

FERNANDO TXUEKA ISASTI

Laburpena:

Getariarrak 1474an urteroko lehen balearen erdia Donostiako Probestuari ematea ukatu egiten dira, berrehun eta berrogeita hamar urte igaro ondoren. Egoera hau ulertzeko historiaren laburpen kronologikoa egiten da: Probestuaren izaera aurkezten da lehenik, errege balearen noiztikoa arakatzuz Getaria beraren foru fundazio hastapenetara iristen gara ondotik, Antso Jakituna nafar erregea izan zela XII. Mendean Getariako harresi eta hiribildua sortu zuena argituz, eta ez Gaztelako Alfontso VIII.a gaurdainoko ia historiografia guztiek adierazi diguten bezala.

Behe Erdi Aroan Getariak izan zuen garapen internazionaletik, nabigazioan eta portu komertzial garrantzitsuena izatetik, XV-XVI. Mende amaierainoko beherakadaren arrazoi batzuk aztertzen dira: itsasoaren erasoak behin eta berriro portu eta moilen hondamendia eta komunikabide egitura ahulak izatea, sute ikaragarriak eta izurrite beltzaren ondorioz populazio ahitzeak, herri kontzejuak egindako zor handiak eta urteroko “pedido” zergaren eragina. Bitartean, Kantauri ekialdean Bilbo eta Donostia-Pasaia portu nagusi bihurtzeak esportazio eta ontzigitzan beste portuen kalterako izan zen eta ondoren Amerikaren aurkikuntzak europear Atlantikotik itsas ardatzaren monopolio komertziala Sevillara bideratzea ere mugarri izan zen, beste arrazoien artean, Getaria herriaren beherakada bizkortu zuena.

Azkenik, herriaren izaera ahitu eta ahulduta, oinarritzko ekonomia primarioan hedatzen da, arrantzale-nekazari binomioan, balea arrantza izanik diru iturri nagusia.

Orobat, iruzkin jatorri soziologikoa egiten da hiribilduaren egituraketan eta orrazten XVI. Mendean azarelatuko diren kontraesanak balea arrantzale eta udal kontzejuen artean, hau izango zelarik marinelen kofradiaren sorrera bultzatuko duen arrazoi nagusia.

Hitz nagusiak: Getaria 1474. Erregearen balea. Donostiako Prebestua. Foru fundazioa. Hiribilduaren giza egituraketa. Marinelen Kofradia.

Resumen:

Los getariarras, tras 250 años de haber contribuido con la mitad de la primera ballena pescada del año al Preboste de San Sebastián, se niegan a hacerlo en 1474. Para entender esta situación el autor hace un análisis cronológico e histórico: se describe la personalidad del Preboste, a continuación, tras analizar los decretos reales sobre las ballenas, se llega al inicio de la fundación de la villa de Getaria, en tiempos de Sancho el Sabio, Rey de Navarra en el siglo XII, a quien se debe la edificación de las murallas y de la villa, y no al castellano Alfonso VIII, como han constatado erróneamente hasta la fecha los historiadores.

Se analizan las razones del decaimiento de Getaria, que, de haber adquirido a partir de la Baja Edad Media el reconocimiento internacional en navegación y ser un puerto comercial internacional importante, decae, de forma alarmante, a finales del XV-XVI, por las siguientes razones: el continuo acoso del mar contra el puerto y los muelles, la falta de vías de comunicación fuertes, los incendios y el diezamamiento de la población por la peste negra, las inmensas deudas adquiridas por el concejo del pueblo y la fuerte contribución anual. Además, el hecho de haberse convertido San Sebastián y Bilbao en puertos principales para la exportación y construcción naval, perjudicó grandemente al resto de los puertos. Más tarde, con el descubrimiento de América, el comercio naval se desvió del Atlántico a Sevilla, lo que también influyó en la decadencia de Getaria.

Finalmente, tras el debilitamiento y agotamiento de las fuentes principales económicas vigentes, se refuerza el binomio pesca-agricultura, siendo a partir de entonces lo más importante la pesca de la ballena.

Igualmente, se hace un análisis sociológico de la estructura de la villa y se analizan las contradicciones surgidas en el siglo XVI entre los pescadores y el concejo, lo cual impulsó a crear la cofradía de los pescadores.

Palabras clave: Guetaria 1474. Ballena del rey. Preboste de San Sebastián. Fundación del Derecho. Conformación social de la villa. Cofradía de pescadores.

Summary:

The people from Getaria, after 250 years of contributing with half of the first whale fished within a year to the Preboste of San Sebastian, refuse to do it again in 1474. To understand this situation, the compiler offers a chronological and historical analysis: the Preboste's personality is described, and then, after analyzing the royal decrees about the whales, we arrive at beginning with the foundation of the village of Getaria, in Sancho the Wise's times, King of Navarre in the 12th century. The building of the walls and the village itself was due to him and not to the Castilian king, Alfonso VIII, as historians have mistakenly repeated up to now.

The reasons for the decline of Getaria are analyzed. This village decays in an alarming way in the 15th and 16th centuries, after having acquired an international reputation in navigation in the Late Middle Ages, and after having been a important international commercial harbour, for the following reasons:

The continuous hounding of the ocean against the harbour and the wharves, the lack of solid road links, the fires and the reduction of the population because of the Black Death, the huge debts acquired by the councils of the village and the high annual contribution. In addition, the fact that the harbours of San Sebastian and Bilbao became the main points for exporting and shipbuilding had adverse effects for the rest of the harbours. Later on, with the discovery of America, the ship trade altered its Atlantic course to Seville, which also had its impact on the decline of Getaria.

Finally, after the weakening and exhaustion of the main existing economical sources, the couple fishing-agriculture was strengthened and the fishing of the whale became the most important activity. In addition, a sociological analysis of the structure of the village is provided and the contradictions that appear in the 16th century between the fishermen and the council, which boosted the creation of a guild of fishermen.

Key Words: Guetaria 1474. King's whale. Preboste of San Sebastian. Foundation of Law. Social conformation of the village. Fisherman's guild.

0. Sarrera

Probestua edo prebostea instituzio gisa zer zen Erdi Aroan, zer eragina zuen eta bere mugak zehaztea eta neurtzea gaurko XXI. mendeko ikuspegitik ez da hain erraza. Instituzio hau ez da ondo ezaguna, agidanez berezia zen eus-

kal lurraldean eta nafar jatorria zuela dirudi, Donostiako foruaren bitartez sartzten baita Gipuzkoako lurraldean¹.

Preboste (*praepositus*) hitzak, nagusia edo buruzagia adierazten du eremu ezberdinetan, zibil, erlijio edo militarrean, hau da, lehena zela esan nahi du, Erregearen nagusitzaren aitorlea.

Erdi Aroko Gipuzkoako hiribilduetan probestuak gizarte zibilean zuen garrantzia eta eragina bere osotasunean jakitea zail da, baina jakina da gure lurraldean Gaztelako Erregeak izendatuak izaten zirela eta errege-agintearen pean zergak jaso eta gainerako pribilegioak herritarrei ezartzea zutela beren eginbehar nagusia. Erregearen borondatea zen botere osoarekin, lurraldeko korrejidorearen agindupetik bereiziz, eta hiribilduetako agintari nagusia izango zen ziurrenik.

Donostiari dagokionez, hasieratik *Le Mans Engomez* gaskoi jatorriko familiak kargu hau bereganatu eta patrimonializatzen du erregearen onespenerekin eta, ondorioz, Donostian mendeetako gizartearen egituraren familia hau goi aginteko lerroetan kokatuko da. Hiribilduetan kontzejuko kargu eta agintari guztiek urtero batzarretan hautatuak izan behar zuten garaian, Donostian probestuaeren ofizioa zen iraunkorra zen bakarra. Erdi Aroko gizarte zaharrean, egoera honek, betikotasunak edo herritarren hautuaz gaineratik egoteak, alegia, probestuari itzal moral zabala eta aginterako botere berezia eskaintzen dio. Hona, probestua, errege-delegatu iraunkorra eta beronen interesak hiribilduetan defendatzen dituen, erregearen begia eta ezpata, alegia².

Probestua hiribilduko barrutian eta honi zegokion lur administraritzaren eremuan kokatzen zen eta bere eginkizuna justizia zibil eta kriminala administratzean zetzan bere espetze eta guzti. Funtzio hauek hiriko foru alkatteen batera egiten zituen. Hiribilduko kontzeju zibila zen probestuaeren sostenguaz arduratzen zena eta diru ordainketa erregearen eta hiri ordenantzen aurka ezarritako isunetatik egiten zen³.

(1) DÍEZ DE SALAZAR, Luis Miguel, 1984, “La Hermandad de Guipúzcoa en 1396”, *BRSVAP*, 13.

(2) BANÚS Y AGUIRRE, Jose Luis, 1971, “Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez”, *BEHSS* 5, 13-70. Egile honi zor zaio Donostiako Probestuaeren dokumentazioa Done Miliaga familiaren agiritegian kausitu eta lan bikain ezberdinetan argitara eman izana.

(3) LARRAÑAGA, Mikel, “San Sebastián en la Baja Edad Media (siglos XIII al XV)”. www.ingeba.euskalnet.net/liburua/donostia/44bemed.7-8.

Erregetza berritzean, Gaztelako erregeak Donostiako probestuari balearen pribilegioaren aitormena berresten zion. Aldi berean, probestuak Getariako herriari izendapena aurkezten zion bere agintea onar zezan eta, bide batez, jakinarazi edo gogorarazi urteroko lehen balearen erdia berea zela eta zor zitzaiola. Herriko kontzejuak erregearen esana probestuaren ahotik entzun, umilki makurtu, men egin eta ondoren eskribauak idatziz jaso eta sinatzen zen⁴.

Lan honen muina edota arrazoia ondoko galderari erantzuna aurkitu nahian oinarritzen da: Zergatik balea erdi horren kontuan, 1474 urtean Getariako herriko agintari eta herritar guztiak batera ausartu ziren erregearen aginduaren aurka sinatzen, bi mende eta erdi men egin ondoren?

Horretarako, gertaera honen zergatia jakiteko, ezinbestekoa dugu atzera joatea eta historiari begirada labur bat egitea, hau da, XIII. mendetik abiatu eta balea arrantza eta Donostiako probestuaren edo prebostearen presentzia eta eragina herri instituzioetan norainokoak izan ziren ikustea. Era berean, hastapen honetatik Getariako historiaren kronologia bilduko dugu eta aurkitu dugun dokumentazioa katebegietan bateratzen eta gurutzatzen saiatuko gara.

1474 urteko gertakari honetatik abiatuz, balearen banaketak izan zuen bilakaera eta aldaketa horiek herriko harreman sozialetan zenbaterainoko kontraesanen adierazle ziren ezagutzea ere historia hobeto ulertzen lagun diezagukete, baina oraingoa horretan utziko dugu.

1. Historiari begirada: XIII, XIV eta XV. mendeak. Laburpen kronologikoa

Getariako fundazioaren urtea zehatz ez dakigu⁵, ezta dokumentuaren eduki osoa ere⁶. Garbi esan daitekeena da Donostiak zuen berdina zela eta ia ziur, espainiar historiografia nagusiak bestelakoa badio ere⁷, Nafarroako Antso Jakituna erregeak XII. mende amaieran emana.

(4) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., “Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez”, *BEHSS* 5, 44-45.

(5) BANÚS Y AGUIRRE, J. L., “Tres episodios de la historia náutica de la costa de Guipúzcoa”, *BEHSS*, 11. orrian honela dio: (...) *El area de Guetaria –villa fundada por Sancho el Sabio antes de 1194 (...)*.

(6) ORELLA UNZUÉ, J.L., 1997, “El régimen municipal en Guipúzcoa en los siglos XIII-XIV”. *Lurralde*. 2 zk. 10. orria. www.ingeba.euskalnet.net/lurralde.

(7) LLORENTE, Juan Antonio, 1806, *Noticias Históricas de las tres Provincias Vascongadas. Catálogo de Fueros*. Capítulo XI, Madrid, 249; Real Academia de la Historia, 1852, *Colección de Fueros y Cartas-Pueblas de España*, Madrid, 107. Era berean, FERNANDEZ DURO,

Honela dio gardenki Lacarra historiagileak argitara eman zuen dokumentuak [zatia transkribatzen dugu]:

(...) *libenti animo et voluntatis spontanea faccio cartam donationis, consessionis, confirmacionis et stabilitatis vobis meis populatoribus de Guetaria presentibus et futuris, perhepnter valituram.*

*Dono itaque vobis et concedo forum Sancti Sabastiani, ut illud perpetuo habeatis in montibus, pascuis, aquis et in omnibus causis, eo modo quo rex Navarre illud dedit vobis habendum (...)*⁸.

Beraz, hau dugu latinez 1209ko irailaren batean Alfontso VIII.ak Getariari “berresten” diocenean nafar erregeak emandako foru fundazioa. Getariako herriak sortzetik Antso Jakituna nafar erregeak Donostiari emandako “Carta Puebla” berdina izan zuen⁹, itsas legedia barne eta, ondorioz, foru berdina izanik, arrantza, komertzioa eta ontzigitza izango zituen jarduerarik garrantzitsuenak¹⁰.

Erdi Aroan, Getaria 1200 baino lehen hiribildua zen bere harresiekien¹¹, Gorostidik [276 or.] argi eta garbi dioen bezala:

...

Cesareo, 1895, *La Marina de Castilla*, Madrid, Apéndice, 460. orria; MADDOZ, Pascual, 1845-1850, *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España*, Madrid, Gipuzkoako Batzarre Nagusiak - Gipuzkoa, 1991. Faksimil edizioa. Ambito Ediciones Salamanca, 57.

Gure artekoak hasieran Esteban de GARIBAY bere *Compendio Historialekin*, eta ondoren besteak beste: GOROSABEL, Pablo, 1862, *Cosas Memorables de Guipuzcoa- Diccionario Histórico-Geografico Descriptivo de Guipúzcoa*, Tomo IV, Editorial La Gran Enciclopedia Vasca Bilbao 1972, 203 orria: (...) *La fundacion moderna de Guetaria, o sea su poblacion y ereccion en villa murada y cercada, se verifico por orden del rey D. Alfonso VIII (...) despacho para el expresado objeto en San Sebastian a 1º de Septiembre de 1209 el correspondiente privilegio o carta puebla* (artikulgileak azpimarratua). Ildo beretik, MUJICA, Serapio, 1920, *Geografia General del Pais Vasco-Navarro. Provincia de Guipuzcoa*. 861. orria: (...) *despacho la correspondiente carta puebla en San Sebastian a 1º de Septiembre del año 1204*. Eta abar...

(8) LACARRA, J.M., 1969, *Fueros de Navarra, I. Fueros derivados de Jaca: 1 Estella- San Sebastián*, Pamplona, 35. orrian, 62 notan argitaratua. Lacarrari hemendik jasoa dela aipatzen digute: MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, GONZÁLEZ DÍEZ, Emiliano. MARTÍNEZ LLORENTE, Félix. 1991. *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*. Gipuzkoako Foru Aldundiak eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak argitaratutakoa. Zarautz. 5º dok., 21.

(9) BANÚS Y AGUIRE, J.L., 1989, “El sello de la confirmación por Alfonso VIII del fuero de San Sebastián”, *BEHSS* 23, 537-548. Halaber, ORELLA UNZUÉ, J.L., “Régimen municipal en Guipúzcoa en los siglos XIII-XIV”. *Lurralde*. 5. or. www.ingeba.euskalnet.net/lurralde/.

(10) URZAINQUI, Tomas eta OLAIZOLA, Juan M^a, 1998, *La Navarra Marítima*, Edit. Pamiela, 233.

(11) MARTÍNEZ DÍEZ S.I., Gonzalo, 1974, “Fiscalidad en Guipúzcoa durante los siglos XIII-XIV”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, Madrid, 540, 542 eta 553 orriak.

Las fortificaciones antiquísimas indudablemente dado que Alfonso VIII en 1209 ordeno no que se fortificase la villa sino que se reedificasen [egileak azpimarratua] las murallas, señal que antes existían, y reparen disponiendo lo mismo respecto a Motrico con lo queda claramente demostrada la preexistencia de ambas villas al incorporarse Guipuzkoa a la corona ceñida por el vencedor (...) ¹².

Honela zioten, besteak beste, Joaquín de Berroeta Zarauz-Aldamar getariarrak eta Bernabe Antonio de Egañak 1785eko apirilaren 21ean egindako idatzian (Espainiako Liburutegi Nazionalen dagoena):

*(...) El rey don Juan el 2º el año de 1426, se confirmaron dichos privilegios, mando que el Concejo y vezynos de esta villa fuesen aforados con los Fueros, y franquezas havia dado a la villa de San Sebastian Don Sancho Rey de Navarra de que **se infiere ser esta villa una de las mas antiguas de Guipuzcoa y que existe mucho antes de la entrega voluntaria de la provincia a los reyes de Castilla** ¹³.*

Ildo honi jarraituz, urte gutxira, 1794ko abuztuaren 4an, Gipuzkoako Diputatu Nagusiak Jose Fernando de Etxabe-Asu Romerok eta Joaquín Berroeta Zarauz-Aldamarrek, getariarrak biak, Konbentzioko gerran frantsesekin negoziaketak Gipuzkoako Batzar Nagusien izenean egiterakoan, Gipuzkoako independentzia aldarrikatzen dute eta Espainiatik bereiziz proposamenaren

---

(12) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1906, *Getaria*. Monografia oraingoz argitaratu gabea da, eskuizkribu mekanografiatu hau Koldo Mitxelena Liburutegian, Urkixo fondoan dago.

Derrigorrez eta gizalegez esan behar dugu Angel Gorostidi Guelbenzu Getariako semea zela, legegizon, historian aditua, doktore eta Historiako Akademikoa. Getariako historiari buruz XX. mende hasieran artikulua mordoska idatzi zituen euskal aldizkarietan, hauen artean, Karlista Gerratean erretako “El Destruído Archivo de Guetaria”ren inbentarioa argitaratu zuen apurka *Euskal Erria* aldizkarian (1915-1916). Angel Gorostidiren elebidun monografia ederra egina du Getariako Udalaren babesean ARRIETA ELIZALDE, Idoiak: *Angel de Gorostidi y Guelbenzuren Getariako albistek*, Zarautz, Itxaropena, S.A.

XVIII. mendetik XX. mende hasiera arte, Getarian izandako eskribauak Gorostidi familia-koak izan ziren. Nicolas Gorostidi herriko eskribaua izan zen XVIII. mendearen erdialdetik eta Getariako agiritegiko inbentarioa egin zuena da. Gorostiditareri zor diegu, hein handi batean, Getariako ondare historiko birrindua, gerrate, erretze eta lapurreten ondoren, amaturatutako hondarretatik herriari eta ondorengoei gorde eta transmititu izana. Guk lan honetan, Getariako fondo dokumental osatu ezari eta Gorostidiren “El Destruído Archivo de Guetaria”tik abiatuz eta osatuz, hemendik aurrera **GAHG (Getariako Agiritegi Historiko Galdua)** izendatuko dugu.

(13) *Resumen histórico de la Villa de Guetaria formado por Joaquín de Berroeta Zarauz y Bernabe Antonio de Egaña. 1785 Abril 21. Guetaria*. Biblioteca Nacional. Mss 7311. f. 189r-199r. 1º orria.

oinarrian zera zioten: (...) *Que sea la Provincia independiente como lo era hasta el año 1200* (...) ¹⁴.

Hau horrela izanik, 1200 urterako Getariako hiribildua iadanik sortua zen Gipuzkoarekin batera Gaztelako Alfontso VIII.ak indarrez bereganatu zuenean, eta gaur aditu askok aitortzen eta frogatzen diguten bezala¹⁵. Baita ere ezin dugu saietsi Araba eta Gipuzkoako lurraldean Antso Jakitunak (1150-1194) bere erregetza aberatsean hiribilduak fundatuz, Nafarroako erresumaren mugak ezartzeko eta indartzeko izan ez zirenik. Zalantzakoa ez den Gonzalo Martínez Díez historiagileak honela diosku:

(...) Este reinado tan largo y tan fecundo para Guipuzcoa vendra caracterizado por dos acontecimientos principales: la inmigración gascona y su asentamiento en Fuenterrabía, Pasajes y San Sebastián, y la fundación de las primeras villas de esta provincia: San Sebastián y Guetaria (...), eta aurrerago gardenki jarraitzen du (...) durante este reinado de Sancho el Sabio tuvo lugar la fundación de la villa y concesión del fuero de San Sebastián primero, fuero que el mismo monarca extendería más tarde a otra segunda villa: Guetaria [azpimarra gurea da] (...) ¹⁶.

Luis Pedro Peña Santiagok ere honela jasotzen du arrantza portuei eskainitako monografian:

(...) Y es que no tenemos que olvidar que Getaria había sido uno de los puertos más importantes del reino de Navarra, y que todavía aumentó su valor a partir del año 1200 tras la incorporación a Castilla ¹⁷.

Orella Unzue historiagile adituak dioenez, Getaria, Gipuzkoako historia-ekin batera, 1200 urtean Alfontso VIII.a militarri indarrez sartzen denean, Gaztelako erresumaren menpe gelditzen da¹⁸:

(14) LASALA Y COLLADO, Fermín. Duque de Mandas. 1895, *La separación de Guipúzcoa y la paz de Basilea*, Madrid. Birredizioa faksimilea, Txertoa Editoriala, Donostia, 1987, 150-153.

Ikus daiteke, halaber: HIRIGOYEN, Francis, “Une famille d’afrancesados précurseurs de la cause basque aux XVIIIe et XIXe siècles: Les Barroeta de Guipuzcoa”. www.euskonews.com/0361zbk/gaia36101fr.html, 3. orria.

(15) URZAINQUI, Tomas eta OLAIZOLA, Juan M^a, 1998, *La Navarra Marítima*, Edit. Pamiela, 197-228. orriak.

(16) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo. 1978, “Guipúzcoa en los albores de su historia”, *Historia de Guipúzcoa*, ciclo de conferencias, RSBAP, 58-60. orriak.

(17) PEÑA SANTIAGO, Luis Pedro, 1984, *Arrantzale Portuak*, Eusko Jaurlaritza, Lurralde-Antolaketa eta Garraio-Saila Portuetarako eta Itsas-Garraioetarako Artezkaritza. Coordinador de la publicación: Jiménez de Aberasturi Corta, L.M^a. 33. orria.

(18) ORELLA UNZUÉ, J.L., “Gipuzkoa y sus relaciones con Navarra y Castilla en 1200”. www.entrewebs.com/pruebas/kultura/ediciones/versus/orella-es.htm, 1° orria.

(...) *Segun la primera historia de Hispania titulada De rebus Hispaniae, escrita por el navarro de familia y nacimiento, el arzobispo de Toledo Ximenez de Rada, el rey Alfonso VIII ganaba en esta operacion militar ademas de Vitoria, Ibida y Alava, los castillos de Zeguiategi, Aicorroz, Aslucea, Arzorocia, Vitoria la Vieja, Marañon, Ausa, Atavit, Irurita y San Vicente junto con Guipuzcoa y su primera capital Guetaria y las villas burguesas y libres, asentadas en territorio vascon de San Sebastian y Fuenterrabia*¹⁹. [Azipimarra gurea da].

Urteroko erregearen lehen balearen kontua noiztikoa den, nafar fundazio aitzinetik zetorren ala ez, ziur ez dakigu baina suposa daiteke hala izan zela, izan ere, Alfontso X.aren 1256ko urtarrilaren 27an foru baieztapen dokumentuan lehen aldiz aipatzen baita:

(...) *otorgo a la (...) Guetaria tambien a los que ahora son como a los que seran de aqui adelante todos los fueros que han los de San Sebastian, sacado ende la vallena que daran a mi e a todos los otros que reinaren despues de mi en Castiella [hutsunea] sacado el portazgo de Toledo, Sevilla e de Murcia (...).*

Donostiako foru fundazioa izan arren, Getariakoari aldaketa murriztuagoekin eman zitzaiola dirudi *sacado ende vallena* esaten delarik eta, bestek beste, Gonzalo Martinezek ere berdin irizten dio²⁰.

Balea ehizatzea zen XII-XIII. mendeen ostetik itsasbaterreko herrieta-ko ekonomiaren oinarri eta zutabe²¹, ontzigintza eta komertzioarekin batera. Zenbait egilek Kantauri ekialdean balea arrantza VII. mendetik egiten zela gure kostaldeetan diote²². Getarian Zarautz jauregiko orubean egin diren

(19) ORELLA UNZUÉ, J. L., “Centenario del rio Oria (1256-2006)”. *Diario de Noticias de Gipuzkoa*. Tribuna abierta. 2006-01-06. 5 orria.

(20) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo. GONZÁLEZ DÍEZ, Emiliano. MARTÍNEZ LLORENTE, 1991, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*. Gipuzkoako Foru Aldundiak eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak argitaratua. Zarautz. 20. dokumentua, 34-35.

ERKOREKA GERVASIO, Iosuk ere bere liburu garrantzitsu honetan aipatzen du: *Análisis Histórico-Institucional de las cofradías de mareantes del País Vasco*, Eusko Jaurlaritza, Nekazaritza eta Arrantza Saila, 1991, 19. Hala nola, MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, 1974, “Fiscalidad en Guipúzcoa durante los siglos XIII-XIV”, Instituto Nacional de Estudios Jurídicos. Anuario de Historia del Derecho Español, Madrid, 553.

(21) LEIZAOLA, J.M, 1950, “Líneas generales de la formación de la economía vasca en la historia hasta hoy”, Ponencia –Consejo Vasco por la Federación Europea– argitaratua: Obras Completas III, 1982, Editorial Sendoa, Donostia, 931-985.

(22) LABURU, Miguel (edizio urterik gabea), “Jalones en la historia de la arquitectura naval vasca”, *Itsasoa I. El mar de Euskal Herria*, Editorial Etor, Donostia, 245-254.

azken indusketetan baleki hezur multzoa aurkitu da, beste material anitzen artean. Aurkikuntzarik nabarmenena barail edo kixera hezur osoa azaleratzea izan da, eta honen C14 azterketa datazioak IX. mendekoa dela adierazten digu²³ eta hau Euskal Herriko balea hezurren erregistrorik zaharrena dela esan dezakegu.

Naturak urtero itsasoaren negu gorrian balea oparitzen zuen gure itsas-bazterretara²⁴, bertakook “sardako balea” izenez ezagutzen duguna²⁵. Hauek ehizatzeak edo “hiltzeak” herri osoari jateko, irauteko eta aberasteko ematen zion. Balea arrantzaren garrantzia eta presentzia XVIII. mendera arte, saiakera harrigarri batzuetatik at²⁶, gure kostaldeko herrien ekonomian izan duen eragina ez dago oraino aski aztertua²⁷, batik bat urteroko herri askoren zikloan, balea ikaragarri hauen agerpenak zer suposatzen zuen neurtu ahal izateko. Honen guztiaren adierazle, beste herri batzuen antzera, betidanik Getariako zigilu eta armariaren ikonografia balea arpoiarekin soilik agertzea litzateke²⁸, bestelako hornidurarik gabe, horrela bere izatearen arrazoia azalduz²⁹.

XIII. mendea

Mutrikuko eta Getariako historiak ere maiz elkarrekin aipatzen dira Alfontso VIII.aren kronika eta pribilegioetan. Mutrikuko kasuan, hala ere, jakina da errege honek bere lehen balea Santiagoko Ordena militarri eman ziola³⁰.

---

(23) Emaiza berri hau Xabier Alberdi eta bere taldeko arkeologoen baimenarekin dakart hona.

(24) CASADO SOTO eta beste, J.L., 1995, *Itsas aurrean. El País Vasco y el mar a través de la historia*. Untzi Museoa. Gipuzkoako Foru Aldundia, 55.

(25) Murgil eta Sarda taldeak, 1989, *Balea eta Euskaldunak*. Gaiak, Donostia, 151-160.

(26) BENITO DOMÍNGUEZ, Ana M^a, 1999, *Estudio Histórico del puerto de Getaria, una villa volcada al mar*; Eusko Jaurlaritza, Departamento de Transportes y Obras Públicas, Gasteiz, eta lehenago aipatutako ERKOREKA GERVASIO, Iosu *Análisis Histórico Institucional de las cofradías de mareantes del País Vasco* ditugu gure ustean libururik garrantzitsuenak.

(27) AZPIAZU, J.A., 2000, *Balleneros Vascos en el Cantábrico*, Ttartalo, 26.

(28) BERRAONDO, R., 1932, “Sellos medievales de tipo naval”, *RIEV* 23, 137.

(29) CARO BAROJA, Julio, 1985, *Los Vascos y el Mar*, Txertoa, 42. orria.

(30) CIRIQUIAIN GAIZTARRO, M., 1961, *Los Vascos en la pesca de la ballena*, BVAP, 67. orria.

1220 urtean Gaztelako Fernando III erregea izan zitekeen lehenengoz, dokumentu argirik ez badugu ere, beretzat hartzen duena urtero hiltzen zen lehen balea³¹. Aurrean esan bezala, eta dokumentuetan jasotzen denaren arabera, 1256an Alfontso X.a da Getariako errege balearen lehen aipamena egiten duena. Balea bereganatzeko eskubide horrekin erregeak sortzetik bere indarra eta ahalmena erakusten du, Getaria onura bikainekin gehitu eta hornitu bazituen ere, adibidez Sevillako ekintzan emandako laguntzaren ondoren³². Era honetan, bere eragina etenik gabe azaltzen du. Beste herribilduekin berdintsu jokatzeko zuela ikusten dugu, 1237an Zarautz herribilduaren fundazioan beretzat eskuratzen baitu zarautzarren lehen balearen mihia: (...) *et si mactaveritis aliquam ballenam, detis mihi unam tiram a capite usque ad caudam, sicut forum est*³³.

Ezagutzen den Donostiako lehen probestua *Ordincho* izan zen³⁴ eta Gaztelako Alfontso X erregeak berari zegokion lehen balearen erdia ematen dio. Izendapen honetaz eta bere aginte eremuaz gain, probestu honi getariarrek ehizatzen zuten urteroko lehen balearen erdia ere bazegokion. Pribilegio hori eman zenetik, bere familiako oinordekoek heredatu zuten etenik gabe mendez mende³⁵. *Ordincho* 1263-1264 inguruan zendu zen, Alfontso X.aren erregetzaren garaian (1252-1284), eta probestu berria bere biloba izendatzen du. Litekeena da *Ordinchori* probestu izendapena Fernando III.ak (1230-1252) eman izana eta, agian, Kantauriko Itsas armadak, Getaria eta Donostia barne zirelarik, 1248an Sevilla konkistatzeko setioan izan zuen parte hartzeagatik.

– **1264, ekainak 7, Sevilla.** Alfontso X.ak (1252-1284) Guillen Per de Mans izendatzen du Donostiako probestu³⁶ eta Getariako lehenengo balearen erdia aitortzen dio, bere aitona *Ordinchori* bezala:

(31) Egile batzuek Alfontso IX.a izan zela aipatzen dute, baina hau Leongo erregea zen eta garai horretan Gaztelako erregea Fernando III.a zen (1217-1252). Orduan Gaztela eta Leon erresumak berezita zeuden.

(32) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, ¡*Getaria!* 1906. Eskuizkribu mekanografiatu. Argitaratu gabea. Urkixo Fonda. Koldo Mitxelena Liburutegia, 20-23 orria.

(33) GANDÍA, Enrique, *Primitivos navegantes vascos*, Buenos Aires, Ekin, IX, 86.

(34) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1971, “Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez”, *BEHSS* 5, 15-17-22 orriak.

(35) CIRIQUIAIN GAIZTARRO, M., 1979, *Los Vascos en la pesca de la ballena*, Ediciones Vascas, 67.

(36) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1986, “La acción naval en la que Guillen Per de Mans gano para la familia el prebostazgo de San Sebastián”, *BEHSS* 20, 377-381.

*(...) do a vos Guillen Per de Mans / el prebostadgo de sant Sevastian con la primera media ballena de Guetaria e con todos aquellos derechos que (...) debe aber según commo vuestro abuelo don Ordincho (...)*³⁷.

– **1270, azaroak 2, Gasteiz.** Alfontso X.ak Getariari baimentzen dio Gipuzkoako mendietan beharrezkoa duten zura guztia ebakitzea ontziak eta etxeak eraikitzeko:

*(...) E pidieronme merced que yo que touiese por bien e mandase que les dexasen cortar para sus casas e para sus navios adovar e leña para sus casas e madera... E yo por les facer merced tengolo por bien; onde vos mando que les dexedes cortar madera para adovar sus casas e sus navios(...)*³⁸.

– **1285, azaroak 6, Sevilla.** Gaztelako Sancho IV.ak (1284-1295) ere Guillen Per de Mans-i ziurtatzen dio Donostiako probestu kargua eta bere familiako ondorengoei ematen die ohore hori:

*(...) mercede a don Guillem Per de/ Mans e señaladamente por el servicio que nos fizo en esta flota que nos mandamos arrmar quando Aboyucat tenia cercada la villa de Xerez, otor/gamosle el prebostazgo de Sant Sevastian con la primera media ballena de Guetaria, et thenemos por vien que lo /aya segund lo abia don Ordincho su abuelo e asi como el Rey don Alfonso nuestro padre que Dios perdone ge lo / dio a el, e como nos ge lo confirmamos despues por nuestras cartas et este prebostazgo sobredicho con la primera / media ballena de Guetaria le otorgamos con todos aquellos derechos que ha de aber por juro de heredad (...)*³⁹.

Agidanez, itsas armada prestatu zuen erregearentzat, Abenyucat-ek Jerez hiria inguratuta zuenean. Jerez hiriak 1253 eta 1365 urteen artean musulmanekin gudaldian, konkistatze eta eskualdatze ugari izan zituen, azkenik Alfontso X.ak bereganatu zuen arte. Garai honetan aipatzen da Guillen Per de Mans-ek bere itsasontziekin Jerez hiria babesten parte izan zuela, *señaladamente* azpimarratuz.

(37) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1971, "Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez", *BEHSS* 5, 22; CIRIQUIAIN GAIZTARRO, M., 1979, *Los Vascos en la pesca de la ballena*, Ediciones Vascas, 67.

(38) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, etab., 1991, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Batzar Nagusiak argitaratua, Zarautz, 32. dok. 46. orria.

(39) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1971, "Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez", *BEHSS* 5, 17-18.

– **1292, urtarrilak 10, Burgos.** Sancho IV.ak Michen Odicheu de Mans izendatzen du probestu eta berau Guillen Per de Mans-en semea da: (...) *fijo del preboste sobredicho otorgamosle (...)*⁴⁰.

– **1296, maiatzak 4, Castro Urdiales.** Kantauri itsasoko *Hermandad de la Marina* sortzen da: Santander, Laredo, Castro Urdiales, Gasteiz, Bermeo, Getaria, Donostia eta Hondarribia. Dokumentu gogoangarri hau Getariako agiritegian zegoen, Nicolas Gorostidi Getariako eskribauak XVIII. mendean egindako inbentarioak dioen bezala ⁴¹.

– **1297, urtarrilak 27, Palencia.** Michen Odicheu de Mans-i Fernando IV.ak probestu izendapena berresten dio⁴² eta 1315ean berriro Alfontso XI.ak.

XIV. mendea

Mende honetan, euskaldunak Europa eta Atlantikoko iparraldera komertziora eta nabigaziora, balea arrantzarekin batera, zabaldu ziren. Hau bermatzeko politikoki eta diplomatikoki erregeen agindupetik at zeuden zuzeneko akordio internazionalak sinatu ziren eta honen arrazoia komertzioan, arrantzan eta nabigazioan elkar ez erasotzean zetzan. Gipuzkoako Batzar Nagusiek 1481ean bere arduradunak Londonera bidaltzen dituzte bake akordioak egin eta aurrez eginak zituztenak (1306, 1309, 1351, eta 1353 urteetan) berrestera. Horrela, Ingalaterra eta Gaztelako erreinuek elkarri erasotzen bazioten gipuzkoarrak aske ziren liskar horietatik⁴³. Gandiak dioenez, jatorrizko dokumentu hauek ez dira Espainiako agiritegietan azaltzen; aldis, Ingalaterrari egokitzen zitzaizkion aleak euren agiritegietan ondo gordeak daude⁴⁴.

(40) Item, *BEHSS* 5, 16-17 eta 18-20 or.

(41) GOROSTIDI GUELBENZU, Angel, *GAHG*, R Letra, 1 legaxoa, 349. orrian. Ikus getakizun honi buruz onenatarikoa jotzen den ondoko lana: MORALES BELDA, F., 1974, *La Hermandad de las Marismas*, Barcelona, Ariel.

Dokumentu honen transkripzioa goian aipatutako FERNANDEZ DURO, Cesareo, *La Marina de Castilla* lanean, Apéndice nº 7, 391-396 orrialdeetan dago. Amaieran honela dio: *Original en el archivo de Guetaria en un pergamino fuerte de vara de largo y casi otro tanto de ancho. Y aunque manchado y algo roto, todavía muy legible y de letra bien conservada. Tiene en el doblez de abajo nueve agujeros cuadrilongos de que pendieron los nueve sellos ahora perdidos, y solo se conservan en seis las cintas de hilo azul y blanco de que pendieron. Copia remitida por D. José de Vargas Ponce.* Benavides, *Memorias de Fernando IV de Castilla*, t.II, numero LVII, pag. 81.

(42) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1971, “Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez”, *BEHSS* 5, 24-25.

(43) GANDÍA, E., 1986, *Primitivos Navegantes Vascos*, Edit. Ekin, Buenos Aires, 131.

(44) Dokumentu hauek Rymer ingeles bilduman daude jasota.

– **1318, urriak 2, Salamanca.** Alfontso XI.ak Michen Odicheu hil ondoren, bere semea Guillen Per de Mans izendatzen du probestu⁴⁵ eta 1328an berresten dio. Ondorengo probestua Peres de Nordinch izan zen⁴⁶.

– **1319, urtarrilak 30.** Gurutzadarako getariarrek 17.130 esterlin koroatuak eman zituzten eta onarpen agiria jasotzen dute. Getariarren aldetik Joan de Zavalagua elizgizona eta Esteban Perez ziren eta Joan Perez zeritzana notarioa izan zen⁴⁷.

– **1319, martxoak 12.** Toro (Zamora). Alfontso XI.ak Getariari baieztatzen dio Santxo IV.ak 1285ean emandako pribilegioa, non Donostiako forua luzatzen zion onarpena agertzen zen⁴⁸.

– **1321.** urtean Mediterraneo itsasora eta Palma de Mallorca-ko portuetara Getariako (Gotaria) itsasontziak komertziaztera iristen zirela aipamenak daude, Kantauri Ekialdeko beste portuetakoak bezala⁴⁹.

– **1326, apirilak 18, Burgos.** Alfontso XI.ak Getariari baieztatzen dio Santxo IV.ak 1290ean emandako pribilegioa, non getariarrek Gipuzkoako mendietan behar zuten zura ebaki zezaketen itsasontziak egin eta etxeak eraikitzeko⁵⁰.

– **1327, urtarrilak 2, Roa.** Alfontso XI.ak Getariari emandako pribilegio baten ondorioz, Sevillara eramandako merkantzi edo salgaiengatik ehuneko hogeita hamar bakarrik ordaindu behar zuten⁵¹.

(45) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1971, “Prebostes de San Sebastián”, *BEHSS* 5, 22, horrela diote MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo eta beste egileek, 1991, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*-en, Zarautz, 132 dok., 134. orria.

(46) Ez dugu bere izendapen agiririk aurkitu.

(47) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo eta beste, 1991, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak, Zarautz, 135 dok., 136. orria.

(48) Item. 137 dok., 138. orria.

(49) DURLAIT, Marcel y PONS I MARQUES, Joan, 1959, “Recerques sobre el moviment del port de Mallorca en la primera meitat del segle XIX”, Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Madrid, 345. orria: (...) *a partir de 1321, de naves de Santander, Castro, Loquet (Lequeitio), Sant Sebastia, Fuenterrabia, Gotaria (Guetaria) y Bayona, ademas de otras procedentes genericamente de Biscaia.* Aipamen hau ERKOREKA Iosu bere liburuko 13.orrian egiten du: 1991, *Análisis Histórico-Institucional de las Cofradías de Mareantes del País Vasco*, Eusko Jaurilaritza.

(50) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, eta beste, 1991, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak, Zarautz, 149 dok., 151.

(51) Item. 151 dok., 152.

– **1330.** urtean, Mallorcako “ancoratge” zerga erregistroan hamaika euskal “koka” merkatalontzi motaren presentzia aipatzen da eta horien artean lau Getariakoak ziren; 1332. urtean, aldiz, Getariako “koka” bat besterik ez da aipatzen. Merkatalontzi hauen helmuga Mediterraneo itsasotik merkataritza garraioan Flandria eta Ingalaterra ziren gehienetan⁵².

– **1332, martxoak 4, Donostia.** Getariako herribilduak eskaturik, Donostiako eskribaua den Ferrant Martinezek Donostiari Nafarroako Antso Jakitunak emandako foru fundazioa eta Gaztelako Alfontso VIII.ak onetsitakoaren kopia egiten du⁵³.

– **1332, apirilak 11, Burgos.** Alfontso XI.ak Getariako herribilduari Alfontso VIII.ak 1209an emandako kontzesioa onartzen du eta Donostiari nafar erregearengandik jasoa zuen bere hiri forua baieztatzen dio⁵⁴. Banus y Aguirrek aipatzen duen ondoko dokumentuan honela jasotzen da:

(...) *E otrosi viemos el dicho fuero que la dicha villa de Sant Sebastian a, el qual les es confirmado por el dicho priuilegio a la dicha villa de Guetaria, et vezinos et moradores della, el tenor del qual es este que se sigue*⁵⁵. Ondoren, Donostiari nafar erregeak emandako hiribildu forua, *Lacarra eta Martin Duquek argitaratutakoa, transkribatzen da*⁵⁶.

Hemen argitzen da nahas-mahasa: Getariak Donostiako foru fundazio nafarra eskatzen du (Donostiako “Carta Puebla”), donostiarrei 1201ean Alfontso VIII.ak onetsitako pribilegioarekin. Ondoren, 1332an, Alfontso XI.ak berresten du 1209an Getariari Alfontso VIII.ak onartutako pribilegioa baina nafar erregeak Donostiari emandako foruen arabera.

Honek guztiak Getariak nafar fundazioa zuela aitortzen digu garbi⁵⁷. Bestela, zer dela eta eskatzen du nolabait galdua zuen bere hiri fundazioko foru dokumentua?

(52) FERRER I MALLOL, M.T. 2003, “Los vascos en el Mediterraneo medieval. Los primeros tiempos”. *Itas Memoria.Itsas garraioa eta merkataritza*. 4^ozk. Untzi Museoa, Donostia, 115-117.

(53) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo. 169 dok., 173.

(54) GOROSTIDI GUEL BENZU, A., 1906, *GAHG*. Letra M. 2° Legaxoa. 327. orria.

(55) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1989, “El sello de la confirmación por Alfonso VIII del fuero de San Sebastián”, *BEHSS* 23, Apéndice III, 546.

(56) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, eta beste, 1991, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*, Gipuzkoako Foru Aldundiak eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak, Zarautz, 176 dok., 179.

(57) Eta ez, LLORENTE, Juan Antoniok, 1806, *Noticias Históricas de las Tres Provincias Vascongadas* liburuan (249 or.) eta ondotik beste hainbatek ere jaso duten gisan.

– **1339, otsailak 6.** Mutrikuk, Getariak eta Donostiak euren arteko laguntza eta foruak babesteko, beren zigilu eta hiru eskribauen sinaduraz *Hermandade* dokumentua onartzen dute *beste naziotako jendeen erasoetatik defendatzeko*. Getariarren izenean Ochoa Ibañez herriko eskribaua izan zen sinatu zuena, gaur galdua dagoen herriko zigilu zaharra zintzilikatuta zuela. Jatorrizko dokumentu hau ere Getariako agiritegian zegoen *un pergamino de mas de vara de ancho y 1/2 de alto*⁵⁸.

– **1340, maiatzak 8, Sevilla.** Alfons XI.ak Getariari *portazgo* zergaren pribilegioa zuzentzen dio, aske utziz⁵⁹.

– **1348 eta 1362.** Izurri beltza Txinan sortu eta Europa osoan hedatu zen eta baita gure lurraldean ere. Hilkortasuna hain ikaragarria izan zen, non bizilagunen bi heren galdu baitziren (25 miloi pertsona hil zirela aipatzen da). Gertaera honek ondorio latzak ekarri zituen, hiribildu eta lurralde zabalak hustu egin ziren eta hilkortasun horrek maila sozial guztiak astindu zituen⁶⁰.

– **1351, ekainak 4, Burgos.** Pedro I-ak (1350-1369) Martin Gomis izendatzen du probestu eta berau *hijo del maestre Martin Gomis e de donna Remunda de Mans...* zen; beraz, familiakoa, iloba dirudienez. Honela dio izendapenak: *Otrosi mando al / concejo de Guetaria que rrecudan de cada anno al / dicho Martin Gomis con la mitad de la primera ballena que se matare en el dicho lugar (...)*⁶¹.

– **1351, abuztuak 1, Londongo Dorrea.** Gipuzkoarrek eta bizkaitarrek (Getaria, Bermeo eta Castro) Eduardo IV Ingalaterrako erregearekin, Irlandako jaun eta Akitaniako dukea zenarekin, hogeit urteko gudu-eten akordioa sinatzen dute, aurrekoak berretsiz, elkarri ez erasotzeko⁶². Carmen Rodrigok dioenez,

---

(58) AROCENA, Fausto (F.A), 1958, *Col. De documentos ineditos para la historia guipuzcoana*, T. 1, 11-16.

Halaber, AGUIRRE SORONDO, Antxon, 2000, *Getaria, entre el mar, el cielo y la montaña*. Edic. Getariako Udala, 30. orria. Hala nola, MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, eta beste, 1991, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*, 199 dok., 205.

(59) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, eta beste, 1991, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*, 210 dok., 223.

(60) PEREDA, Hernán J., 2001, *200 años de Cristianismo. Historiograma de la Iglesia*, Madrid, 7. edizioa.

(61) BANÚS Y AGUIRRE, J.L. 1971, “Prebostes de San Sebastián. Le Mans y los Engómez”, *BEHSS* 27-28 or. Urte berean, Valladoliden abenduaren 7an berritzen dio izendapena.

(62) LABURU, Miguel (edizio urterik ez da aipatzen), “Jalones en la historia de la arquitectura naval vasca”, *Itasoa I. El mar de Euskal Herria*, Etor, Donostia, 263 or. Halaber, LARRAÑAGA, Mikel, “Geografía e Historia de San Sebastián. Baja Edad Media”, //ingeba.euskalnet.net, 2 orrian.

urte berean (1351an), alde batetik, Castro, Bermeo eta Getaria eta, bestetik, Oxford, Iberle eta Pycard zeritzanak tratatu bat sinatu zuten⁶³. Leizaolaren hitzetan, apoderatuak Castroren aldetik Salcedo, Bermeoko ordezkari Lupardo eta Getariaren izenean Golindano izan ziren eta gaineratzen du tratatu honek aitortzen duela XIV. mendeko portu nagusiak hauek zirela, arrantza eta nabigazio komertzialaren inguruko akordioak hiru portu hauek hitzartzen zituztelako⁶⁴.

– **1351, urriak 30, Valladolid.** Lehorreko hamarrekoa “diezmo seco” kobratzeko Gaztelako Gorteak portu guneak izendatu zituen. Gipuzkoari zegokion itsas komertzioaren aduana portuak honela ezarri ziren: (...) *Guitaría, sus guardas Mondragon e Salvatierra. San Sebastian, sus guardas Tolosa e estas mismas. Et Motrico sus guardas Segovia (sic= Segura) e esas mismas (...)*⁶⁵.

– **1351, abenduak 7, Valladolid.** Pedro I-ak Martin Gomez-i probestu kargua berresten dio⁶⁶.

– **1353, urriak 29, Hondarribiako Andra Mari eliza nagusian.** Baionako eta Miarritzekoko hiriek eta Kantauriko hiribilduen Ermandadeko ordezkariak bildu ziren tregua tratatua izan zedin euren artean eta komertziorako eta nabigaziorako akordiozko dokumentua sinatzen dute. Berau latinez dago idatzia. Present ziren Castro Urdiales, Donostia, Getaria, Hondarribia, Mutriku eta Laredo hiribilduetako prokuradoreak. Getariarren izenean (...) *Petrum Darangary et Martinum Stephani de Golindano, procuratores villae seu loci de Guetari* izan ziren⁶⁷.

(63) GÓMEZ RODRIGO, Carmen, 1976, “Importancia estratégica de Guetaria para los ingleses durante la guerra de independencia”, *BRSVAP* 186. MARTÍNEZ, Gonzalok ere aipatzen du *Colección de Documentos Medievales* liburuan, 251 dok, 271 orrian. FERNÁNDEZ DUROK bere *La Marina de Castilla* liburuan, 1893, Madrid, 77-83, argitaratuztat ematen du.

(64) LEIZAOLA, J.M., 1982, “Contribucion de los vascos a la formacion y a la ciencia del derecho”, *Obras Completas*. T. III, Edit. Sendoa, 829 eta “Líneas generales de la formación de la economía vasca” *Obras Completas*. T. III, 941.

(65) DÍEZ DE SALAZAR FERNÁNDEZ, Luis Miguel, 1981, “Diezmo seco del mar”, *BEHSS* 15, 187-314.

(66) BANÚS Y AGUIRRE, J.L. 1971, “Prebostes de San Sebastián. Le Mans y los Engómez”, *BEHSS* 5, 21-22 eta 28-30.

(67) RYMER, T., 1727 (2. edizioa), *Foedera, conventiones, literae et cuiuscunque generis acta publica, inter reges angliae et alios quosvis imperatores, reges, pontifices, principes vel communitates ab ineunte saeculo duodecimo, viz ab anno 1101, ad nostra usque tempora, habita aut tractata*, Londini, V Tomoa 767-771. Aipatua, halaber, MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, eta beste, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas*, 1991, 285 dok. 301-305. Gipuzkoak eta Bizkaiak Ingalaterrarekin izandako tratatuak (1350-1481) Tolosako Agiritegi Probintzian ikus daitezke. Fondo: Juntas y Diputaciones. Sig: JD IM 1/13/4.

– **1362, uztailak 30, Donostia.** Martin Gomis probestuak bere testametu gaskoieraz egiten du⁶⁸.

– **1374, abuztuak 3, Valladolid.** Enrike II.ak Getariari luzatzen dion pribilegioak dituen zerga mota batzuen salbuespen hauek berresten dizkio⁶⁹: “pechos, servicios, pedidos y yantares”⁷⁰.

– **1376, otsailak 28.** Enrike II.ak (1390-1406) Getariako herriari lehenengo balearen erdia ematen dio pribilegio gisa. Beste balearen erdia Donostiako probestuarentzat izaten jarraitzen du:

*(...) Nos el rey. Por facer bien e merced a vos el consejo e omes buenos de nuestra villa de Guetaria, tenemos por bien e es nuestra merced que por quanto la primera ballena, que Dios diese en cada año, que se mataba en el puerto de la dicha villa era de los reyes onde nos venimos e nuestra e recudiedes con ella a nos o a nuestro mandado. E porque la dicha villa e los vecinos e moradores della hayades manera para vos aparejar de vateles (!) e de las otras cosas que ovieredes mester para matar la dicha ballena e hayades mejor talante de la matar, facemos vos merced de la meytad de la ballena, que Dios y diera, que se <y> matara primera de aqui adelante que sea vuestra a la otra meytad para nos e para quien nos mandaremos. (...)*⁷¹

Erregeak “albala” baten bitartez 1376ko apirilaren 20an Gipuzkoako korregidore eta merino nagusia zen Pedro Perez de Camargori Getariari emandako balearen erdia, berak eta bere lurraldeko ofizialek errespetatzea ezatela agintzen dio⁷².

– **1379, abuztuak 15, Burgos.** Juan I.ak (1379-1390) Guillen Gomis izendatzen du probestu: (...) *en rrazon de la prebostad de Sant Sauastian & de la primera media vallena de Guetaria con todos los derechos que le pertene-*

(68) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1973, “Prebostes de San Sebastián. III. Documentos privados de la familia Engómez”, *BEHSS* 7, 202-208.

(69) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, eta beste, 1991, *Colección de Documentos Medievales (1370-1397)*, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak, 360 dok., 70.

(70) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo. S.I., 1974, “Fiscalidad en Guipúzcoa durante los siglos XIII-XIV”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, 537-617.

(71) GOROSTIDI GUELBENZU, Angel, 1916, *Euskal Erria*. Halaber, ik. *GAHG*-. O letrario Legaxoa, 336, *Enrique el Tercero* dela errege esaten da. Testua: MARTÍNEZ DÍEZ, eta beste, 1999, *Colección de Documentos Medievales de las villas Guipuzcoanas (1370-1397)*, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak, 369 dok., 86.

(72) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo. Item. Dok., 372, 91-92.

cen (...) *Otrosi mandamos a bos el concejo & omnes buenos de la nuestra villa de Guetaria que rrecudades & fagades rrecudir de cada anno al dicho Guillen Gomez con la media vallena (...)*⁷³.

– **1379, abuztuak 21, Burgos.** Juan I-ak Guillen Gomisi berresten dio Alfontso X.ak eta Alfontso XI.ak berari eta bere familiari betirako emandako Donostiako probestuaren izendapena eta Getariako lehenengo balearen erdia⁷⁴.

– **1379, azaroak 6, Getaria.** Guillen Gomis probestua Getariako Salbatore eliza nagusian herriko kontzejuaurrean aurkezten da eta Juan Martinez de Ihierategui (Igerategi) eta Nicolas Perez de Marquina herriko eskribaeuek erregeak emandako izendapena azaltzen dute. Gertaera honen testigantza ondoko dokumentu honetan jaso zen:

Seppan quantos este testimonio publico vieren & oyieren como dia domingo sseys dias del mess de Nouienbre era de mill & quatrocientos & diec & ssiete annos. Este dia en la Yglesia de Sant Salvador de la villa de Guetaria el conceio/ & alcalles & preuoste & jurados & omnes buenos de la villa sseyendo llegados a conceio a unos de pregron ssegund que lo an de usso & de costumbre e sseyendo pressentes nos Nicolas Perez de Marquina e Johan Martinez d' Ihierategui escri/uanos de la dicha villa por el dicho conceio con los testigos que de jusso en este testimonio sseran escriptos por testigos. Parescio & veno Guillen Gomis preuoste vezino de la villa de Sant Sebastian e pressento & mostro/ & fezo ben por mi el dicho Johan Martinez escriuano vn priuilegio de nuestro ssennor el Rey don Johan que Dios mantenga por muchos tiempos & buenos escripto en pergamino de cuero & rodado & sellado con ssu seello de plomo colgado sse contiene entre las otras cosas que el dicho ssennor rey touo & tiene por bien de ffazer al dicho Guillen Gomis de la preuostad de la dicha villa de Sant Seuastian con la meytad de la primera vallena real que Dios diere a matar en Guetaria de cada anno et leeydo el dicho Guillen Gomis preuoste & ffizo leer por el dicho Johan Martinez escriuano un paper ffecho en esta guissa.

Conceio, alcaldes & preuoste, jurados & omes buenos de la villa de Guetaria: Yo Guillen Gomis (...) rrecudiendome & ffaziendome rrecudir a

(73) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1971, "Prebostes de San Sebastián. Le Mans y Los Engómez", *BEHSS* 5, 34 eta MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, eta beste, 1991, *Colección de Documentos Medievales de las villas Guipuzcoanas (1370-1397)*, Zarautz, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak, 404 dok., 123-124.

(74) BANÚS Y AGUIRRE, J.L. Item. 23 eta 25-27 orriak. Ikus, halaber, MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo. Item. 419 dok., 140-142.

mi o al que lo ouiere de rrecabdar por mi con la meytad de la vallenga rreal que Dios diere a matar & muriere aquí en Guetaria en cada anno (...) E los quales leydos los dichos conceio, alcaldes & peuoste & jurados & omes bonos de la dicha villa de Guetaria dixieron que ovedecian & ouedecieron el dicho preuilllegio del dicho senyor rey con la mayor rreuerencia que podian commo preuilllegio de ssu Rey & de ssu senyor natural. (...) de la dicha vallenga rreal ffincandoles en sauo los derechos de las yglesias & del puerto & de los valleneros & de los tallayeros ssegund que ffasta aquí es usado (...) Desto sson testigos que estauan pressentes Beltran Yuannes de Ganboa & Sauastian d'Urrteeta & Ochoa Dominguez de la / damarr (Aldamar?) & Pero Perez d' Ihierategui & Diego Sanchez de Durango & Martin Perez d'Oyquina vezinos de Guetaria & Joahn de Perquir & Lope Lopez de Heraso escriuanso publicos de la villa de Sant Sabastian (...) ⁷⁵

– **1379, azaroak 15, Burgos.** Juan I-ak Getariako herriari Donostiako forua baieztatzen dio, aitzinean Nafarroako Antso VI Jakitunak emandakoa eta ondorengo Gaztelako erregeek onartutakoa⁷⁶.

– **1382.** urtean Martin Perez getariarrak itsas bidaia Brujasera (L'Escluse) bere itsasontziarekin egin zuen. Hau Carloto Lercarik bere aseguratzaileekin izandako pleitoagatik jakin dugu. Bidaia Mediterraneoan portu batetik hasi zela badakigu, baina ez zehazki zeinetatik⁷⁷.

– **1383, urriak 15, Segovia.** Juan I-ak Getariari urteroko “pedidoa” 8500 marabeditatik 3000ra jaisten dio bere aita Endrike II.ari egindako mesedeagatik, herria hobeto jendeztatu zedin:

(...) por vos facer bien e merced por muchos servicios e buenos que siempre los de esa villa ficieron al rey don Henrique, nuestro padre (...) e porque la dicha villa lo mejor pueda pasar e se pueble, como a nuestro servicio cumple, tenemos por bien de vos quitar, de los dichos 8.500 maravedis que teniades en cada año en cabeza de pedido, los 5.500 maravedis

(75) BANÚS Y AGUIRRE. J.L., 1971, “Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez”, *BEHSS* 5, 33-35. Done Miliaga familiako agiritegitik, 5 kaxatik, jasotzen du dokumentua (310.a), pergaminoa, gotiko etzana, 412 x 270mm. Halaber, MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, eta beste, 1991, *Colección de Documentos Medievales de las villas Guipuzcoanas (1370-1397)*, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak, Zarautz, 431 dok., 154-155.

Dokumentu hau ez da aipatzen Gorostidiren *GAGH*ko inbentarioan.

(76) LACARRA, J.M., 1969, *Fueros de Navarra. I. Fueros derivados de Jaca: 1 Estella-San Sebastián*. Pamplona, 35 eta 36-38 orriak. Halaber, MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, 1991, *Colección de Documentos Medievales de las villas Guipuzcoanas*. Item. 432 dok., 155-157.

(77) FERRER I MALLOL, M.T., 2003, “Los vascos en el Mediterráneo medieval. Los primeros tiempos”, *Itsas Memoria* 4º zk. Itsas garraioa eta merkataritza. Untzi Museoa, Donostia, 118.

dellos, en manera que no nos dedes ni paguedes de cabeza de pedido desde el dicho año de 417 <años> aca e de aquí adelante en cada un año, en quanto la nuestra merced fuere, mas de los dichos 3.000 maravedis como dicho es⁷⁸.

– **1384.** urtean Juan Ibañez de Izeta getariarrak, Santa Maria ontziko patroï zenak, Ibizatik Genuara (Genova) gatza eraman ondoren eta bidaia baliatuz, itzuleran Valentzia, Alicante, Granadako erreinuan eta Cadizen zama hartuz Rocheleraingo garraiatu zuen. Urte berean, Ochoa pilotu getariarrak Giuliano de Mari genuar merkatariaren San Nicolas ontziarekin Southamptonera bidaiatu zuen eta itzuleran Cadizeraino salgaiak ekarri⁷⁹.

– **1393, maiatzak 3, Zarautz.** Zarauzko herriak Getariarekin ermandade akordioa egitea onartzen du. Horretarako, biltzar bat antolatzen da Getarian eta zarauztar ordezkariak izendatzen ditu⁸⁰.

– **1393, maiatzak 14, Getaria.** Zarauzko prokuradoreak Getariako konzejuarekin biltzen dira Salvatore elizan eta etorkizunean bi herriek elkarren arteko ermandade hitzarmena egiten dute. Finean, Zarauzko herritarrak getariar izatera pasatzen dira:

(...) E nos, los sobredichos Juan Sanchez de Ybarrola e Pero Ybanes de Orio, alcaldes, e Ochoa Ortiz de Ganboa e Ochoa de Gurmendi e Juan de Amiliuia e Martin de Yceta, procuradores sobredichos por el poder sobredicho de la dicha procuracion otorgamos e conocemos e abenimos de conocido que entramos al dicho concexo, alcaldes e preboste, oficiales e homes buenos fixodalgo vecinos e moradores de la dicha villa de Zarauz, a los que agora son e seran en la vecindat de la dicha villa de Zarauz e fueren e entraren por vecinos de aquí adelante en la dicha villa e a todos sus herederos y subcesores por vecinos en la dicha vecindat de la dicha villa de Guetaria con las condiciones, posturas e combenientes que adelante seran dichas e declaradas.(...) E nos, Juan Ybanes del Puerto e Joan Roiz de Legarralde, alcaldes de la villa de Guetaria, e Joan de Echeuerria, procurador del concexo de la dicha villa, e Pero Perez de Vidania, jurado fiel del dicho concexo, e don Juan Ybanes de Picamendi e Pero Ortiz de Zarauz e Pero Perez de Yeratogui e Juan Ybanez de Gainza, vecinos de la dicha villa de Guetaria, homes buenos deputados esleidos, escoxidos e señalados por

(78) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, 1991, *Colección de Documentos Medievales de las villas Guipuzcoanas*. Item. 452 dok., 188-189.

(79) FERRER I MALLOL, M.T. item, 118-119.

(80) ORELLA UNZUÉ, J.L., 1979, *Régimen municipal en Guipúzcoa en los siglos XIII y XIV*, San Sebastián, apéndice 5, 225-226.

*el concexo general para acorar, tratar e firmar en uno con los dichos procuradores de la dicha villa de Zarauz en el presente negocio (...)*⁸¹.

Akordio hau erregeak urte amaieran, abenduaren 15ean, onartu zuen.

– **1393, abenduak 15, Madrid.** Endrike III erregeak Martin Gomez berresten du Donostiako probestu, Getariako lehen balea erdiarekin⁸².

– **1394, otsailak 3, Getaria.** Zestoak eta bere herri-kolazio diren Aizar-nak eta Aizarnazabalek Getariako hiribilduan hiritar gisa sartzeko ermandade akordioa egiten dute:

(...) de aquí adelante e a todos los otros vezinos e vezinas, que agora son en la vezindat de la dicha villa de Santa Cruz e de las dichas collaciones de santa Maria d'Ayzarna e de Sant Miguel d, Ayzarnacaual e fueren e entraren por vezinos de aquí adelante en la dicha villa de Santa Cruz e en las dichas collaciones e a todos sus herederos e suscesores, por vezinos en la vezindat de la dicha villa de Guetaria con las condiciones, posturas e conbenientes que adelante seran dichas e declaradas.

E nos, Iohan Perez de Hegonna e Sebastian d, Asquicu, alcalles de la villa de Guetaria, e Pero Yuanez de Zarauz, procurador del conceio de la villa de Guetaria, Martin d'Erexa, jurado fiel del dicho conceio, Ihoan Yuanez de Picamendi e Pero Urtiz de Zarauz e Pero Perez d' Iherategui e Ihoan Yuanez de Gainza vezinos de la dicha villa de Guetaria, omnes buenos deputados e esleydos e escogidos por el conceio de la dicha villa (...)

Dokumentu hau Iohan Martinez d'Iherategui-k e Iuan Ferrandez de Bitoria-k sinatzen dute, *escriuanos publicos por el conceio en la villa de Guetaria (...)*⁸³. Endrike III erregeak akordio honen onarpena urte bereko ekainaren 1ean ematen du.

– **1395, martxoak 15, Alcala de Henares.** Endrike III erregeak zerga luzatzen du Gipuzkoako lurraldean: *(...) ordenando a la merindad de allende Ebro con Guipuzcoa que pagen a Fernan Martinez de San Millan recaudador real del obispado de Calahorra los 600.000 maravedis en concepto de pedido (...)* eta banaketa egiterakoan ikus daiteke Getaria XIV mende amaieran lurral-

(81) Item. 225-230. Ikus, halaber, MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, eta beste, 1991, *Colección de documentos Medievales de las villas Guipuzcoanas*, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Batzar Nagusiak, Zarautz, 547 dok., 359-362.

(82) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1971, "Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez", *BEHSS* 5, 22-23 eta 27-28 orriak.

(83) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, 1991, *Colección de documentos medievales de las villas guipuzcoanas*, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Gipuzkoako Batzar Nagusiak, 573 dok., 393.

deko hiribildu indartsu eta nagusienetakoa zela (...) *Guytaria cinquenta e un mill maravedis* (...).

Konparaketa egiteko Getariarekin, hara zerga hau ordaintzen zuten beste hiribildu esanguratsuen zenbatekoa marabedisetan: Tolosa: 42.000, Arrasate: 39.000, Segura: 33.000, Mutriku: 33.000, Bergara: 9.000, Ordizia: 6.000, Zarautz: 1.800 eta abar⁸⁴.

– **1397, uztailak 6, Getaria.** *Gipuzkoako Ermandadea* sortu zen Salbatore Eliza nagusiko koruan. Han idatzi zen Gipuzkoako Probintziaren sorrerako gorputz legislatiboa. Getaria herriaren izenean prokuradore hauek izan ziren: *Ihoan Ybannes de Picamendi e Ihoan Yanez de Asquicu e Pero Perez de Yerategui*, eta testigutza egin zutenen artean, berriz, honako getariar hauek: *Sabastian d'Olacegui e Pero de Laurcayn e Martin d'Orexa*⁸⁵.

– **1397, abenduak 12, Madrid.** Getaria sute batean erre zen eta herria hustu ez zedin, Endrike III erregeak agintzen du Getariak ordaintzen zuten pribilegioaren “pedido”ko 3000 marabedi errespetatzen jarrai zezatela:

(...) *el consejo e omes buenos de la villa de Guetaria que enviaron decir por su peticion que, porque la dicha villa fue quemada e porque no se ermase* (...) ⁸⁶.

XV. mendea

– **1401 urtean** Gipuzkoako lurraldean berriro izurritea zabaldu zen eta berritu 1414 eta 1418 urteetan⁸⁷. Getarian zehazki 1401ean herritar gehienek herritik ihes egin behar izan zuten⁸⁸.

– **1418, martxoak 9, Getaria.** Amadin Gomez-ek Juan II.ak emandako probestu izendapena herriari aukezten dio⁸⁹:

(84) DÍEZ DE SALAZAR, Luis Miguel. 1985. *Colección Diplomática del Concejo de Segura (1290-1500)*. Fuentes documentales medievales del País Vasco. 1º Tomoa. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 185-186.

(85) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, 588 dok., 424-435.

(86) Item, 589 dok., 436.

(87) LARRAÑAGA, M., “Geografía e Historia de San Sebastián”, 4. orrian.

(88) Mujika, Luis Maria, 1989, *Euskal Toponimiazko Materialeak*, XIII. alea, Getariako toponimoak. Gipuzkoako Foru Aldundia, 116. orria.

(89) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1971, “Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez”, *BEHSS* 5, 51.

(...) En presencia de mi Ihoan Ochoa de Gayarca escriuano publico de la villa de Guetaria (...) que pedia testimonio testigos que a todo lo sobredicho fueron presentes llamados rrequeridos Martin Miquellez d'Orexa et Iohan Ybannez d'Arriaga et Johan Sanchez de Basaurto, Pero Iohan d'Icel otros omnes (...).

– **1420 urterako Getariako Salbatore Parrokia**, gotiko estiloko eliza ederra, amaitua zegoela dakigu. Aurreko eliza erromaniko zaharraren gainean eraiki zen. Adituek XIII. mendean hasi zela eraikitzen diote, baina parte hartu zuten egile eta arkitektoen izenen aztarnarik ere ez dago: *(...) dice que es gotica, planta oblicua, no se sabe quien la hizo, aunque dice que en 1420 ya estaba como se esta (...)*⁹⁰.

– **1444. urtean Getariako udalerriko kontu liburu batean**, diru sarrereren artean balea banaketaren zatiaren diru ordaina aurkitzen da: *(...) sea remembranza que Martin e Juan Amilibia para en pago de lo que a el consejo debe por la ballena dio 180mrs. E otros 120 mrs.*⁹¹.

– **1451, maiatzak 4, Getaria**. Miguel Martinez d'Engomez-ek Juan II.aren izendapena aurkezten du herrian⁹²:

(...) en la villa de Guetaria suso en el sobrado de la casa concejil que esta ateniante a la yglesia estando y juntados a concejo segunt que lo han usado & acostunbrado de se juntar el concejo, alcalles, jurados, cierta partida de omnes buenos de la villa especialmente estando / y presentes Ochoa Martnez del Puerto & Juan Perez de Balda, alcaldes ordinarios de la dicha villa & Martin Juan de Esquicu & Juan Perez de Basurto, jurados/ mayores & Martin Juan d'Amilibia & Sancho Yvanez de Gainca & Ferran Sanchez de Buceta [de Unceta?] & Juan Martinez de Bildayn & Pedro de Alcolaras & Miguel Perez de Yherbass (...) por virtud de la dicha carta de preuilegio & de se querellar dellos do & ante quien & commo debia & de aver & cobrar dellos & de sus bienes & de bienes del dicho concejo / todo a quello que con derecho debia & podia.

– **1452, abenduak 30**. Juan II.ak portu, moilak eta harresiak konponzeko herriari izpaster eta hondartzak alokatzea baimentzen dio, sareekin arrantza eginez eta, gainera, eremua ere zehazten du: *(...) dicha villa estar*

(90) Arkeolan 148-47 fitxa. “1802 Correspondencia entre Cean Bermúdez y José Porras Mozas”. Archivo de la Real Academia de la Historia. Vargas Ponce fondoa. Apuntes 9/4215.

(91) Biblioteca de la Real Academia de la Historia (BRAH). Vargas Ponce fondoa, 42 bol., 165-168. Ondoko egile honek ere aipatzen du: BENITO DOMÍNGUEZ, Ana M^a, 1999, *Estudio Histórico del Puerto de Getaria...* 215. or.

(92) BANÚS Y AGUIRRE. Item. *BEHSS* 5, 63.

junto con la mar por manera que la dicha mar y su fortuna cada dia batia y bate en ella, agora nuevamente por defender la dicha villa en los muros y cerca della, que son partes de la mar, con muchos trabajos y costas habeis fecho e faceis unos guardamaque himadas de cal y canto en el puerto de la villa entre ella y la dicha mar, por quanto para defension de la dicha villa las dichas obras fueron y son necesarias, en tanto grado que si ellas no se ficieran era por fuerza que la dicha mar rompiera los dichos muro (...) sin se facer las dichas obras non se podian cargar nin descargar de la dicha villa nin a ella mercadurias algunas (...) que en el dicho puerto desa villa y cerca del entre una peña llamada de **Alcaga**, que es cerca dese dicho puerto, y la iglesia de **San Pedro de Ugarte** (...) arrendar cada año (...) para de su renta tener los dichos reparos de las dichas obras y guardamares del dicho puerto (...) ⁹³.

Gaineratuz, (...) podades arrendar y arrendades el dicho puesto y costa y arenas para la dicha pesca de las dichas redes traineras (...) los que mayores precios por ello dieren y que de la dicha renta hayades y sea para propios vuestros y reparo de las dichas obras (...).

Arrantza alokatutako leketan soilik egin zitekeen eta hala egin ezean, zein zigor mota jarriko zen ere zehazten zen: (...) *mill maravedis y que pierda las redes y el pescado*.

Horrenbestez, Getariako kontzejuak bere eskumenean zuen hondartzan eta 'kontxa'n arrantza egiteko eskubidea eta arrantza lekuak hamar urterako alokairuan uzten ziren. Alokatazaileek baliabide ekonomikoak behar zituzten eduki sare handiekin arrantza egiteko eta hauek, noski, herriko nagusiak eta ahaldunak izaten ziren⁹⁴.

– **1453, urriak 14.** Valladolideko Erret Chancilleriak atzera botatzen du Iraeta etxeko ahaide nagusiaren asmoa, izan ere, honek bere etxenagusiari zegokiola Getariako herriaren probestu jabego kargua zioen.

(93) IMAZ, J.M., 1944, *La Industria Pesquera en Guipuzcoa a final del siglo XVI*, San Sebastián, 168-171.

Eremu honi gaurko Getariako 'kontxa' dagokio. "Peña de Alcaga", *Altzako aitza* deitzen dena dugu, *Lasun Talaia* azpian dagoena. "San Pedro de Ugarte" eliza, berriz, Getariako portu zaharrean zegoen eta XIX. mende hasieran frantsesek polborina zeukaten eta herria husterakoan lehertarazi zuten. Irla zen mendia "Ugarte" deituraz izendatzen da hemen eta gaur egun *San Anton mendia* izenez ezagutzen dugu.

(94) ALBERDI LONBIDE, Xabier, 2000, "La pesca en el litoral de Gipuzkoa durante la Edad Moderna", *Isas Memoria*, Untzi Museoa, Donostia, 109. orria.

– **1456, uztailak 31.** Ahaide Nagusiek, oinaztar eta ganboatarrak bat eginda, eraso jaurtitzen dute Gipuzkoako Probintziaren Ermandadearen aurka. Zortzi hiribilduri, hain zuzen, desafioa bota zieten Azkoitiko herrian “fue expuesto en las puertas de la villa de Miranda de Iraurgi”⁹⁵. Getariako hiribilduari dagokionez, desafio horretan bereziki aipatzen dira *Ochoa Ibañez de Olano* dorretzeko jauna eta *Juan Martínez de Manterola*⁹⁶. Gertakari hauen ondoren, 1457an Enrique IV erregearen aginduz Gipuzkoako Ermandadeak Ahaide Nagusien dorretxeak suntsitu zituen eta hauetako batzuk musulmanen aurka burrukatzera Granadako mugara erbesteratuak izan ziren⁹⁷. Getariako herriak harresi barruan zegoen Astigarribia dorretxearekin (ganboar leinukoa) berdin egin zuen⁹⁸.

– **1457, martxoak 10**⁹⁹. Enrique IV.a Donostiara etorri zen eta hemendik itsasontzi batez Getariara bidaia luzatu zuen, getariarra zen erret kontseiluko Lope Martínez de Zarauz kideak lagunduta¹⁰⁰:

(...) a diez de Marzo, volvió a embarcar y fueron por mar a la villa de Guetaria, desde donde fueron a la casa llamada de la Atalaya, y haciendo noches allí y al otro día llamar a los dueños de la casa y siendo en este tiempo la señora de ella la mas hermosa muger que habia en aquella villa y habiendola traído delante del Rey a ella y a su marido, dijo a ella el Rey que le pidiese mercedes y ella no quiso hablar nada y pareciendole al Rey que lo hacia respecto estar su marido presente, le dijo a el, pues que su mujer no quiso hablar ni pedir mercedes, las pidiese el, y porque tampoco quiso el marido pedir las, el Rey hizo **merced perpetua** a ella y a sus sucesores de cincuenta fanegas de trigo para su sustento y de treinta y cinco fanegas de cebada para el sustento de un caballo de su marido, y todo esto cada año de **las alcabalas** de la villa de Guetaria...

(95) INSAUSTI, Sebastián, 1974, “El apelativo parientes mayores y los desafíos”, *BRVAP* XXX, 3-18.

(96) AGUIRRE SORONDO, Antxon, 2000, *Getaria, entre el mar, el cielo y la montaña*, Getariako Udala, 31.

(97) LEMA PUEYO, Jose A. eta beste, 2000, *Los señores de la guerra y de la tierra: nuevos textos para el estudio de los Parientes Mayores guipuzcoanos (1265-1548)*, Gipuzkoako Foru Aldundia, 68-71.

(98) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1916, “Del nombre y solares de Guetaria”, *Euskal Erria*, 402-405.

(99) AROCENA, Fausto (F.A.), *Colección de Documentos Ineditos de La Historia de Guipúzcoa*, 4. lib., 9-11.

(100) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1917, “Visitas regias en Guetaria”, *Euskal Erria*, T 76, 343-345. Honek martxoaren 8an izan zela erregearen etorrera esaten du.

(...) *Mataron una ballena y se la presentaron al Rey el cual hizo merced de la mitad de ella al dicho Miguel Eugentes [i¹⁰¹], Prevoste de San Sebastian, acompañante, con mas la mitad de las primeras ballenas que en cada año matasen en Guetaria y le despacho su privilegio por muchos años, despues en Valle Santiago, entre la Villa de Guetaria y los herederos de Manuel Gomer(?), concedio diez galeones sobre el privilegio y ambas partes se componen de manera que no diese Guetaria cosa ninguna de las ballenas primeras¹⁰².*

– **1464an(?)** Herriko kontseiluak Martinez de Zarauz gortera joatea erabaki zuen, han indar egin zezan probestu, balea arrantza eta honen jabetzaren auzia argitzeko. Ondorengo urteetan gai honek eztabaida luzea izan zuen getariarren bizitzan¹⁰³. Urte honetan, Getariako Malkorbeko hondartzan balea bat hilda azaldu zen¹⁰⁴.

– **1464an**, agidanez, eman zen erret onarpena marinela kofradiak eta itsas kabildoak eratzeko: (...) *anula cualesquiera cofradias y cavildos que se hubiesen erigido desde el año de mil cuatrocientos sesenta y cuatro (...)*¹⁰⁵.

– **1467, martxoak 20**. Enrique IV.ak agiri bat luzatu zion Getariako herriari 6000 marabedien urteko “pedidoa” barkatuz¹⁰⁶.

– **1469, otsailak 4**. Valladolideko Erret Chancilleriak agiri bat ateratzen du, Getariak, Donostiak eta Mutrikuk balearen eskubideak Albar Gomez de Castro-ri ez ordaintzeko eta aske direla adieraziz. Agidanez, honek legez hala eskatu baitzuen¹⁰⁷, hiribildu hauetako baleen inguruan zituen hala moduko eskubideak argudiatuz.

(101) Transkripzio akatsa da, *Miguel Engomez* baitzen garai horretan Donostiako probestua.

(102) SEOANE, Marqués de, 1908, “Efemérides Históricas”, *Euskal Erria*, Año XXIX, 49-50.

(103) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1906, *!Guetaria!* 82 orrian. Urkixo fondoak. Koldo Mitxelena liburutegia, argitaragabea. BENITO DOMÍNGUEZ, Anak, aldiz, bere Getariako portuaren liburuan, 222. orrian, honela jasotzen du: /1475/ *Lope Martínez de Zarauz fue para el gran pleito de la ballena (...)* [BRAH: Vargas Ponce, vol. 42, 165-168].

(104) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1906, *!Guetaria!*, 82. Urkixo fondoak. Koldo Mitxelena liburutegia, argitaragabea.

(105) *Expediente relativo a la solicitud de la Cofradía de mareantes de Guetaria sobre la observación de sus antiguas ordenanzas*. Archivo Provincial de Guipúzcoa. Sección 2ª. Año 1826. Legajo 170. 6. orrian.

(106) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1917, “Visitas regias en Guetaria”, *Euskal Erria*, T 76, 344.

(107) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1906, *GAHG*. O letra, Lehenengo Legaxoa, 336. orria, eta CIRIQUIAIN GAIZTARRO, M., 1961, *Los vascos en la pesca de la ballena*, 45. orria.

– **1473. Baiaeren banaketa.** 1484ko dokumentu batean, 1473an baiaeren banaketa nola egiten zen azaltzen da. Benito Dominguezek Getariako portuari buruzko monografian urte hori aipatzen du¹⁰⁸. Gure ustez, ordea, 1473ko data hori ez da zuzena, baia guztiak herriaren eta marinelen artean erdira banatzeko ordenantza 1474ko azaroaren 20an atera baitzen, ondorengo kronologian garbi ikusiko dugun gisan.

Herriko kontseilua baiaeren banaketa nola antolatu erabakitzekeo bildu zen. Lehenengo ordenantza dokumentatua ondoko hau dugu, Getarian baiaeren banaketa nola egiten zen xehetasunez jakin dezagun:

(...) que el dicho concejo y universidad estando aiuntados el la camara concejil (...) según que lo haze (...) costumbre y estando presentes (...) mas de los dos tercios del pueblo (...) ordenaron compusieron y compactaron (...) que las ballenas que sae matasen en la dicha villa y desde ella qualesquier jentes omes pescadores mareantes y cazadores y matadores de las tales ballenas que se repartir en la (...) forma siguiente: es a saber que el que primeramente feriere la ballena con adrezo suficiente y fuese muerta aia dos quintales de pescado marchante de ellos y otros cinco feridores siguientes cada sendos quintales de ella y el que primero viere la ballena y apellida que aia un quintal de ella cada javalina cinco libras (...) y que sacados y apartados los dichos derechos acostumbrados la mitad de todo lo que resta desea para el dicho concejo universidad y la otra mitad para los que acaecieron en la mar¹⁰⁹.

– **1474, azaroak 20.** Getariako herritarrek, *bonos homes vecinos e moradores*, ordenantza baten bidez, herriko kontzejuari harrapatzen dituzten baia guztien erdiak eskaintzen dizkiote portu, moilak eta inguruko harresiak konpontzekeo eta testigantza erret eskribau den Lope Ibañez de Recondok sinatzen du¹¹⁰. Dokumentu hau berraldatzen du hiru orritan XVI. mendearen buruan Domingo Ochoa del Puerto herriko eskribauak¹¹¹:

(108) BENITO DOMÍNGUEZ, Ana, 1999, *Estudio Histórico del Puerto de Getaria*, 219. Dataren transkripzioa okerra dela dirudi, Vargas Poncek Getariako agiritegitik zuzenean kopia-tzerakoan egindako akatsa da ziurtenik.

(109) AMN (Archivo del Museo Naval). Colección Vargas Ponce. 2º seriea. T. 29, 1 dok., 15. folioa. Honen aipamena: BENITO DOMÍNGUEZ, Ana M.ª, 1999, *Estudio Histórico del Puerto de Getaria*, 219.

(110) Archivo del Museo Naval de Madrid. AMN. Colección Vargas Ponce. Serie 2ª, T. 29, 1 dok., 17. orria. A.M. Benito Dominguezek ere *Estudio Histórico del Puerto de Getaria* liburuan, 215-216 orrietan aipatzen du.

(111) GOROSTIDI GUELZENBU, Angel, *GAHG*. O letra 1º legaxoa, 337. orria.

Ordenanza como los matadores de Ballena ficieron gracia a el consejo de la meatad.

En la villa de Guetaria dentro en la camara concejal de sobre el puerto a veinte dias del mes de noviembre año (...) de mil e quatro cientos e setenta y quatro años estando junto el consejo de la dicha villa a campana tanida segunt que lo han de uso e costumbre de se juntar. Especialmente seiendo en el dicho consejo Juan Ybañez de Yceta e Juan Martinez de Amilibia alcaldes ordinarios de la dicha villa o Juan de Aulestia dicho Ascencio o jurado e Juan Martinez de Ysasti Preboste e jurado de la dicha villa e otros muchos bonos homes vecinos e moradores de la dicha villa. Especialmente seiendo ende la mayor parte de los vecinos e pueblo de la dicha villa e su jurisdiccio[n] por quanto ayer sabado que se contaron diez y nueve dias de este dicho mes de noviembre han traido muerta una ballena de la canal e barra de la jurisdiccio[n] de la Villa Grana de Zumaia los vecinos desta dicha Villa de Guetaria e otros de fuera parte con ellos que en la dicha barra e jurisdiccio[n] marino de la dicha Villa Grana de Zumaia mataron. Los matadores della ficieron gracia de la mitad della a el consejo de la dicha Villa de Guetaria para los reparos de las imadas e guardamares cercas de la dicha Villa. E asi mesmo ordenaron e otorgaron e se obligaron los vecinos e jente e pueblo de la dicha villa de Guetaria e su jurisdiccio[n] seiendo en el dicho consejo los dichos oficiales e la mayor parte de los dichos vecinos (...) de dar e que daban e darian a el consejo de la dicha Villa de Guetaria de aquí adelante para siempre jamas la meatad de las ballenas que de aquí adelante matasen los vecinos e moradores de la dicha villa e su jurisdiccio[n] sacando de ello la meatad de la hora e de las arponadas e de los otros e de los otros derechos que se acostumbran sacar que aya el dicho consejo la meatad de las dichas ballenas para los reparos de las dichas ymadas e guardamares y cercas e necesidades de la dicha villa de aquí adelante para siempre jamas como derecho es obligaron cada uno de ellos asi e a sus bienes a ello so pena a de cient doblas a cada un vecino e persona singular la qual sea para los derechos reparos de Ymadas e guardamares e cercas e necesidades de la dicha Villa. E que el dicho consejo e oficiales qualesquier de ellos pueda por si ejecutar sobre ello. E la dicha pena pagada e non pagada que todavia haia el dicho consejo la mitad de las dichas ballenas para lo que e según es e lo pueda tomar e haber para el dicho consejo (...).

Egun berean baina erabaki hau hartu ondoren:

1474, azaroak 20. Getariako marinelen kofradia sortu berri zenaren ordenantzak aurkeztu ziren herriko Lope Ibañez de Recondo eskribauaren aurrean, baina dokumentu garrantzitsu honen originala galdua dugu Gorosti-

dik bere monografian dioenez¹¹²: *las ordenanzas que se promulgaron el dia 20 de Noviembre de 1474 reglamentando la cofradia de mareantes, de la villa recién creada cuyas ordenanzas desaparecido su original no es posible reconstituir en toda su integridad*. Han aipatzen ziren zehaztasunez: balearen banaketa, San Pedro elizaren patronatua, marinelen meza eta abar¹¹³. Alabaina, kontraesana aurkitzen dugu mende bat beranduago marinelen kofradiarik ez zela irakurtzean; izan ere, 1599ko abuztuaren 8an erregearen aginduz Pedro Gonzalez del Castillok korregidoreak Gipuzkoako portuetan arrantzas galdeketa zabala egin zuenean, zehazki Getarian Beltran de Unceta eta Domingo de Hernani izan ziren itaunduak eta biek gauza bera adierazi zuten: (...) *en la dicha villa de Guetaria, donde es vecino este testigo, no hay ninguna cofradia ni junta de pescadores dende que este testigo se sabe acordar a esta parte (...)*¹¹⁴. Haatik, Zumaian egin zen galdeketa berdinean, Martin de Olazabalek Getarian bazela marinelen kofradia zioen: (...) *y en Guetaria tambien ha oido decir hay la dicha cofradia*¹¹⁵. Kontraesan honen ildotik, 1537an auzi bat izan zela balearen banaketaz ikusten dugu, Getariako Kontzejua eta kofradiaren artean¹¹⁶.

Iosu Erkorekak ere zalantzan jartzen du, bere lan bilduma bikainean, itaunketa horretan getariarrek esandakoa zuzena ote zen eta honela dio: *Parece poder sostenerse, pues, que esta entidad existia ya con anterioridad al año terminal del siglo XVI*¹¹⁷.

– **1474, azaroak 28, Getaria.** Herriko kontzejuko 128 getariarrek agiri bat sinatzen dute Lope Ibañez de Recondo eskribauaren aurrean, aurrerantzean Donostiako probestuari dagokion urteko lehen balearen erdia emateari uko egingo diotela adieraziz. Balea guztien erdiak herriaren beharretarako eskaini ondoren, zortzi egunen buruan, herritarrak Donostiako probestuari

(112) Gaur egun Getariako Elkano kofradiako idazkaria den Iosu Ezenarorenagana zuzendu nintzen galdera batzuk eginez, eta kofradia zaharreko Agiritegi eta aitzinako ordenantza zaharren aztarnarik ez dutela erantzun zidan. Elkano kofradia berria da, XX. mende hasieran sortua.

(113) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1906, *!Guetaria!*, 84 orria.

(114) IMAZ, J.M., 1944, *La Industria pesquera en Guipúzcoa al final del siglo XVI*, San Sebastián, Imp. de la Exma. Diputación, 21-26.

(115) Item, 29 orria.

(116) Valladolideko Chancillería, expediente C755/1, L 135. GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, *GAHG* O letra, 1º legaxoa, 338. orrian ere aipatzen da.

(117) ERKOREKA GERVASIO, Iosu, 1991, *Análisis Histórico-Institucional de las cofradías de mareantes del País Vasco*, 60. orrian.

zegokion balearen erdia ematea ukatu egiten dira. Ordura arte erregearen agin-
dua zintzo eta zuzen betetzen zutenak aurka jartzen dira, zergatik? Zer gerta-
tu zen aldaketa hau izateko? Arrazoi sakona beharko zuen izan.

Getariarrentzat dokumentu gogoangarria da hau. Ondoko zerrenda hau
Juan Carlos Guerrak jaso zuen eta eskuizkribua Euskaltzaindiko Azkue Libu-
rutegian dago gordea¹¹⁸. Marques de Seoanek argitara eman zuen 1908an *Eus-
kal Erria* aldizkarian¹¹⁹. Harrigarria egiten da Gorostidik ¡*Getaria!* bere
monografian aipamen soila egitea akordio honi¹²⁰.

Osorik hona aldatzen dugu duen garrantzi historikoagatik:

En la dicha villa de Guetaria a veintiocho dias del mes de Noviembre del año de 1474, ordeno el dicho Concejo que el Domingo que viene que sera a cuatro dias del mes de Diciembre deste año de setenta y cuatro, todos los vecinos e moradores de la dicha villa e jurisdiccion se obliguen e juren en forma debida de derecho que sobre la libertad de la media ballena que aquí moviese cada año que el Preboste de San Sebastian demanda a este dicho Consejo e vecinos de la dicha villa, lo cual es desafuero e contra Leiyes e fuero e derecho de uso e costumbre deste reino, que todos e cada uno dellos son e seran a favor del dicho Concejo e vecinos de la dicha villa e de la dicha libertad en que no seran en dar ni daran ni consentiran dar a al dicho Preboste, ni a su voz la dicha media ballena fasta aquí ni de aquí adelante, antes seran e gelo defender e resistir de fecho e de derecho, as por pleito como en otra cualquier manera asi por sus personas como por sus haciendas e dese ayudar e favorecer e sostener los unos a los otros en ellos y en sus dependencias, e que guardaren e cumpiran lo que sobre ello tocare a ordenado e ordenare el dicho Concejo, so pena de Ciento doblas de la Banda a cada uno por cada vez que lo contrario ficiesen o intentaren, a que sean las veinte doblas para este Juez del temporal, e las ochenta doblas para necesidades del dicho Concejo por que mejor se guarde. E

---

(118) Juan Carlos Guerraren eskuizkribua jatorrizko dokumentutik transkribatua dela dirudi. Euskaltzaindia. Azkue Biblioteka. ABA-JCG-4480-1.

(119) SEOANE, Marqués de, 1908, “Misceláneas Históricas. Documentos relativos Juan Sebastián Del Cano 1474”, *Euskal Erria*, 348. Amaieran honela dio: *Original en el libro de acuerdos y Junta de Guetaria que empieza en 1424 y esta es la ultima pieza del ultimo año.*

Honen guztiaren ondotik, galdera bat edo beste datorkigu burura: Getariako Agiritegia erre egin baldin bazen, nondik nora eskuratu zuen Seoanek jatorrizko dokumentua? Eta Guerrak nondik jaso zuen? Noren esku daude akordio liburu horiek? Izan ere, maiz gertatu zaigu erretzat ematen ziren dokumentu askoren aipamenak edota transkripzioak han hemenka irakurtzea eta, ohikoa denez, jatorria eta kokalekua inoiz ere adierazi gabe.

(120) GOSTIDI GUELBENZU, Angel, 1906, *!Getaria!*, 78. orria.

la dicha pena pagada e non pagada que todavia sea y finque, firme lo susodicho. Lo qual ordenaron otorgaron y juraron ante mi dicho Lope Ibañez de Recondo, escribano a vista e concejo de Letrados testigos de este apto de suzo.-Ochoa Ybañez de Dolano; Joan Garcia de Ybaiceta; e Nicolas de Oreja - E los que asi juraron sobre la señal de la cruz, son los siguientes: Juan Ybañez Diceta, e Joan Martinez de Amilibia, Alcaldes, e Juan Martinez de Alquizu, Preboste; Asencio de Aulestia, e Juan Martinez de Ysasti, Jurados Mayores; Lope Martinez de Zarauz, vasallo del Rey.

<i>Ochoa Ybañez de Marquina</i>	<i>Juan Martinez de Sorazabal</i>
<i>Juan Martinez de Uzarraga</i>	<i>Miguel de Villafranca</i>
<i>Martin de Casti</i>	<i>Juan de Eizaga</i>
<i>Martin de Sorado</i>	<i>Juan Ruiz de Siosaga</i>
<i>Pedro de Sevilla</i>	<i>Martin Ybañez de Aituna</i>
<i>Domingo de Cestona</i>	<i>Martin de Alaia</i>
<i>Pascual de Apategui</i>	<i>Pascoal de Ormaechea</i>
<i>Pedro de Erizabal</i>	<i>Primo de Estella</i>
<i>Pedro Sanchez de Bono</i>	<i>Juan Dominguez</i>
<i>Juan de Galindano</i>	<i>Pedro de Arano</i>
<i>Anton de Arrona</i>	<i>Miguel de Osango</i>
<i>Pedro de Iraeta</i>	<i>Martin de Alzola</i>
<i>Martin de Marquina</i>	<i>Juan de Sarazola</i>
<i>Martin de Sarola</i>	<i>Martin de Landiri</i>
<i>Juan Martinez de Gaiotegui</i>	<i>Martin Sanchez de Gainza</i>
<i>Ochoa del Puerto</i>	<i>Juan Ortiz de Unzeta</i>
<i>Juan Ruiz el mozo</i>	<i>Juan de Urquiola, el mozo</i>
<i>Santiago de Areche</i>	<i>Miguel de Ondarra</i>
<i>Juan de Zarauz</i>	<i>Ochoa de Aguirre</i>
<i>Pedro de Segura</i>	<i>Lopez de Recondo</i>
<i>Esteban de Arguindegui</i>	<i>Martin Diezmal</i>
<i>Sancho de Arreche</i>	<i>Pedro Martinez de Amilibia</i>
<i>Sebastian del Cano</i>	<i>Juan Sari</i>
<i>Juan Martinez de Yeralegui</i>	<i>Miguel de Aguirre</i>
<i>Pedro de Orbien</i>	<i>Juan Lopez de Eznal</i>
<i>Beltran de Arrona</i>	<i>Pedro de Yndo</i>
<i>Miguel de Aguirre</i>	<i>Nicolas de Oroaga</i>
<i>Domingo de Yerroat</i>	<i>Juan del Cano</i>
<i>Juan de Erausti</i>	<i>Pedro Gutierrez de Asora</i>
<i>Pedro de Urquia</i>	<i>Sancho de Sorarte</i>
<i>Juan de Yarza</i>	<i>Juan de Yzurregui</i>
<i>Martin Peres de Manterola</i>	<i>Ochoa Martinez del Puerto</i>
<i>Martin de Pagino</i>	<i>Martin de Mendia</i>
<i>Juan de Mendizabal</i>	<i>Miguel Ybañez de Oreja</i>
<i>Domingo de Aropindegui</i>	<i>Ochoa de Mendia</i>

<i>Pedro de Aya</i>	<i>Beltran de Yraeta</i>
<i>Domingo de Urquiola</i>	<i>Diego de Aquirribia</i>
<i>Juan de Regil</i>	<i>Juan de Villafranca</i>
<i>Juan Martinez de Echave</i>	<i>Juan de Azquizu</i>
<i>Miguel de Urquiola</i>	<i>Ramus(?) Zapatero</i>
<i>Juan de Urquiola</i>	<i>Juan Migueles de Arreche</i>
<i>Nicolas de Oreja</i>	<i>Juan de Areizeta</i>
<i>Martin de Recondo</i>	<i>Pascoal de Musio</i>
<i>Juan de Orio</i>	<i>Pedro de Balda</i>
<i>Arquizu de Manterola</i>	<i>Pedro de Arteaga</i>
<i>Pedro de Urbio</i>	<i>Beltran de Arteaga</i>
<i>Beltran de Alzolaras</i>	<i>Juan Zuri, pescador</i>
<i>Pedro Juan</i>	<i>Pedro de Urquidi</i>
<i>Juan de Zarauz</i>	<i>Juan Yñiguez de Gainza</i>
<i>Beltran de Amilibia</i>	<i>Juan de Yndo</i>
<i>Juan de Astiaga</i>	<i>Ochoa de Segura</i>
<i>Pedro de Orazaba</i>	<i>Lope de Astigarribia</i>
<i>Fortun Perez de Unzeta</i>	<i>Martin Juan de Arrona</i>
<i>Juan Perez de Amilibia</i>	<i>Martin de Amilibia</i>
<i>Martin de Yzategui</i>	<i>Juan Perez Platero</i>
<i>Juan de Arano</i>	<i>Juan Migueles de Zarauz</i>
<i>Juan de Unzurribia</i>	<i>Juan Pascoal</i>
<i>Pedro de Anzurribia</i>	<i>Juan Martinez de Manterola</i>
<i>Juan de Alzola</i>	

El qual juramento hicieron como dicho es a quatro dias del mes de Diciembre, año de setenta y quatro, siendo presentes por testigos Juan Migueles de Arreche, e Pascual su hijo, e Juan Manterola, fijo de Juan Martinez de Manterola. E y creencia dello, yo el dicho Lope Ibañez de Recondo, escribano, prese aquí mi nombre por mandato del dicho consejo.
[Ikus eranskinak].

137 getariarrek, *homes bonos vecinos e moradores* zirenek, ausardia izan eta probestuari balearen erdia ez ematea zin egin zuten. Zerrenda luze hau baliabide egokia litzateke XV. mendeko Getariako errolda patronimikoa egiteko, herriko milaredun liburutik eskuratu ezin dugunez¹²¹.

Era berean, dokumentu honek garai horretako Getariako azterketa soziologiko xumea egiten lagun gaitzake, gero ikusiko dugun antzera (cf. 3.2); izan

(121) SEOANE, Marqués de, 1908, “Misceláneas Históricas. Documentos relativos Juan Sebastián Del Cano 1474”, *Euskal Erria*, 3, 350. orria: (...) *en le libro de millares de Guetaria que se hizo antes de 1483, por el escribano Miguel Ibañez folio 11, vuelto empieza la pagina con el siguiente documento (...): “Sebastian del Cano que santo parayso haya, (...)”*.

ere, ia egitura zibil osoa zerrendatzen dela ikusten da. Horrela, herriko hiribil-
duan eta bere lurraldean jatorriz dauden etxenagusi, itsas komertziantze, erret
manupeko eta herriko preboste ere ageri dira: Zarauz, Olano, Eitzaga, Unzeta,
Manterola, Esnal, Urkiola, Elkano, Puerto, Amilibia, Isasti, Indo, Rekondo,
Gainza, Oreja, Astigarribia etab.; ofizio gizonak: Ramus Zapatero, Juan Perez,
platero (agian, juduak izan zitezkeen)¹²², Juan Zuri *pesca* etab.; beste bat-
zuek: Juan Pascoal, Pedro Juan, Juan Domingues etab. Bestetik, herriaren
lurralde juridizioko etxaburuak zirenak, gaur toponimian ere auzo eta baserri
direnak, hauek Getaria lurraldeko milaredunak eta leinu zaharrekoko etxeak
ziren: Urkiola, Eitzaga, Golindano, Urkidi, Ziotzaga, Arano, Gaintza, Saraso-
la, Irategi, Orroaga, Arkizu (Askizu) etab.; harresiaz barne eta kanpo Errerie-
tako errebelean zeuden beste herritar batzuek inguruko jaioterri-lurralde eta
Gipuzkoako hiribilduetatik etorritakoak izango ziren: Alkiza, Zestoa, Marki-
na, Villafranca, Estella, Iraeta, Orio, Segura, Aia, Usarraga, Alzola, Regil,
Arano, Altzolaras, Arrona... Espainia erresuma aldekoak ere, Sevilla, etab.

1474an getariarrak erregearen balea probestuari ematea uko egin ondoren,
hurrengo urtean erregeak berean jarraitzen duela dakusgu. Bitartean, zer
gertatu zen? Oraingoz dakiguna da probestuaren aurka izenpetutako agirian,
Lope Martinez de Zarauz, Getariako Zarautz jauregiko buru eta erregearen
manupeko edo basailu zena, arduradun izan zela auzi honen gorabeherak era-
maten¹²³. Honela aipatzen da herriko kontzejuko kontu liburuetatik jasotako

---

(122) Getariako alde zaharrean bada mendebaldeko kale kantoi bazter bat, *Plateria* kalea
izenaz ezaguna zena eta gaur egun “*Aitza*” deitzen duguna. Ahoz entzuna nion *Plateria* kalea
izendatzen ene familiako *ilustratu* bati eta aitzonean Getariako judutarren kokaleku zela zioen.
Jose de Artechek ere *Elcano* liburuan (1969) 17. orriko oin-oharrean Ezequiel Echaniz herriko
medikua zenak berdina aipatu ziola adierazten du. Bestetik, L.M. Mujikak Getariako Toponimia
liburuan ez du *Plateria* aipatzen.

Ez ginateke oker egongo, ahoz entzun dugun horretan oinarriturik, idatzirik ezean, agian
Getariako burgoan juderia txiki bat izan zela esatean, zilargin, zapatarri eta komertziantze osatua.

Ikus, beste lan batzuren artean, Louis CAILLET, 1995, “Los Judios en Guipúzcoa”, *BRS-
VAP* 155. Bertan, judutarren presentzia XII. mendean hiribilduen sorrerarekin izan zela aipatzen
da eta hauen lanbidea nagusiki zerga bilketa eta komertzioarekin loturikoa izan zela. Lan interes-
garri honetan, Gipuzkoako lurraldeko agintariak ondoko mendeetan hauen aurka erabili zuten
xenofobia ere aztertzen da. Bestetik, Abraham eta Jafuda Cresques judutar geografo mailorkiarrek
1375. urtean egin zuten munduko Atlas Katalan zoragarrian gure Getariaren ezagutza zuten eta
Cataria izenez aipatzen dute.

(123) Valladolideko Chancillerian jasota dauden dokumentu zerrendak begiratu ondoren,
1474ko balearen auzia ez dela azaltzen adierazi behar dugu. Garai horretan, Lope Martinez de
Zarauz beste eztabaida batzuetan ageri da, baina ez dugu gai honetan aurkitu.

zerrenda batean: /1475/ *Lope Martinez de Zarauz fue para el gran pleito de la Ballena (...)*¹²⁴.

Hala ere, nahas-mahas honen ondoren, 1484. urtean indarrean zegoela ikusten da Getariako udalkontseiluak 1474an hartu zuen erabakiaren ordenantza¹²⁵.

– **1475, maiatzak 26, Medina del Campo.** Errege Katolikoek (1474-1504) Miguel Martinez de Engomez berresten dute probestu gisa, Getariako balea erdiarekin¹²⁶:

(...) Vos Miguel Martinez de Engomez mi preuoste de la villa de Sant Sebastián (...) les fizieron con la media vallena primera que en cada un anno en la mi villa de Guetaria mataren segunt que mas largamente en ciertos preuilegios (...) por la presente vos confirmo e aprueo el dicho oficio de peuostad en vno con la dicha primera media vallena que en la dicha mi villa de Guetaria se matare qual y tenedes en la dicho villa / de San Sebastian e Guetaria e quiero e mando que de aquí adelante vos avades e tengades de mi por merced de juro de heredad el dicho oficio de /preuostad con la dicha media vallena (...).

– **1476an Juan Sebastian Elkano jaio zen**¹²⁷. Artechek, aldiz, 1487 inguruan kokatzen du bere jaiotza-data¹²⁸.

– **1479, uztailak 30.** Trujillo hirian Gaztelako Isabel I-a erreginak, bere aita Juan II.ak bezala, berriro Getariako herriak arrantza eskubidea alokatzea baimentzen du, diru horrekin porturako pasabidea konpontzeko:

*entre el arrabal de San Pedro a la peña de Alzaga eta eremu honi Ribera de Malcobre deitzen dio. (...) el dicho puerto se ha abierto por una abertura que es entre la dicha villa e la isla llamada de Santo Antón (...)*¹²⁹.

(124) BENITO DOMÍNGUEZ, Ana M^a, 1999, *Estudio Histórico del Puerto de Getaria*, Eusko Jaurlaritz, Garraio eta Herrilan Saila, Gasteiz, 223. or. Dokumentu hau BRAHTik jasotzen du: Vargas Ponce, vol. 42, 165-168.

(125) BENITO DOMÍNGUEZ, Ana, 1999, *Estudio Histórico del Puerto de Getaria*, 219.

(126) BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1971, “Prebostes de San Sebastián. Los Mans y Engómez”, *BEHSS* 5, 66.

(127) FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Eustaquio, 1872, *Historia de Juan Sebastián del Cano*. Soraluze, Nicolasek argitaratua. Gazteiz, IX. orria.

(128) ARTECHE, Jose, 1969, *Elcano*, Donostia, 2. edizioa, 34. orria.

(129) GOROSTIDI GUELBEZU, Angel, 1906, *!Guetaria!* Eskuizkribu mekanografiatu argitaragabea. Koldo Mitxelena liburutegia, Urkixo fondoa, 263. orria. Gorostidik dokumentu hau Tolosako Gipuzkoako agiritegian zegoela adierazten du.

– **1480, maiatzak 27.** Martinez de Engómez probestuaren eta Getariako herriaren artean, balea erdiaren jabetzaren inguruan sortutako eztabaidari irtenbidea ematen diote akordio baten bidez. Orioko San Nikolas elizan bildu ziren eta epaile artekaritzan parte hartu zutenak ondoko hauek izan ziren: Juan de Annes, Alnatal de Trossill (gaskoinak ziren seguru aski), Juan Perez de Amilibia probestuaren aldetik eta Martinez de Manterola Getariako herriaren ordezkaria, bestetik. Han, balearen erdia Getariako herriarena zela eta herriak Engomezi 640 kintal burdina dirutan ordaindu behar ziola onartzen da¹³⁰. Eskribauak Juan Sanchez de Se(gu)rola eta Pedro Juan de Heribar izan ziren¹³¹.

Ia 250 urteren ondoren, azkenean, Getariak lortzen du herriak harrapatutako balea guztien jabegoa bereganatzea.

– **1483, uztailak 12.** Getariak, azkenean, 640 kintal burdina dirutan ordaindu eta agiriaren aitormena Ochoa Martinez de Zarauz eskribauak sinatzen du¹³².

– **1493, urtarrilak 27.** Getariako Kontseiluko ordenantza batek agintzen zuen getariarrek ezin zutela zarauztarrek zauritutako balearik hil, eta alderantziz¹³³. Pascual Miguelez de Arreche eta Baltasar de Iturriza herriko alkateak zirelarik, ordenantza hau Juan Ortiz de Uncetak sinatu zuen herriko eskribau gisa: *Los vecinos de esta Villa hicieron de no herir las ballenas que los vecinos de Zarauz tragesen heridas ni los vecinos de Zarauz las tragesen heridas los vecinos de esta Villa*¹³⁴.

– **1498.** Getariako herri kontzejuak ikaragarritzko zorrak zituen eta baimena eskatzen du 200.000 marabedi herritarren artean banatu eta ordaintzeko. Korregidoreak kontuak aztertu ondoren, ordea, 159.916 marabedi zirela herritarren artean banatzeko erabaki zuen, izan ere, herriaren patronazgoan zeuden

---

(130) Item. 87. orria.

(131) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, *GAHG* O letra, 1º legaxoa, 337. orria. Halaber, BENITO DOMÍNGUEZ, Ana Mª, 1999, *Estudio Histórico del Puerto de Getaria*, Eusko Jaurlaritza, Garraio eta Herrilan Saila, Gasteiz, 218, jasoa du AMN-tik: Vargas Ponce, serie 2ª, T. 29, dok. 3, 55 fol.

(132) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1906, *!Guetaria!*, Koldo Mitxelena liburutegia, Urkixo fondoa, 87. orria.

(133) Item, 66. orria. Gorostidik dokumentu hau Fernandez Durok registratua omen zeukala, baina berak ez zuela ikusi esaten du.

(134) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, *GAHG* R letra, 1º legaxoa, 350. orria eta *!Getaria!* 88. or. Berdin aipatzen dute GANDÍA, Enriquek, 1986, *Los Primitivos Navegantes Vascos*, Buenos Aires, Ekin, 88 eta ECHEGARAY, Carmelok, “Documentos del Exmo. Sr. Marqués de Seoane. Informe del Cronista de las Provincias Vascongadas”, 90. orria.

elizak babesteko murriztu egin behar zen. Eliza hauek San Anton, San Pedro, San Prudentzio eta San Gregorio ziren eta hauen titulartasunak 89.916 marabedi suposatzen zuen¹³⁵.

Lerro hauetan, Donostiako probestuari eta balearen historiari lotuta Getarian izandako gertakariak biltzen eta azterten saiatu gara, baina hau guztia hobeto kokatu eta uler dadin jarraian hastapenez eta egitura sozialaz bi hitz esango ditugu.

2. Getariaren hastapena Behe Erdi Aroan

Gipuzkoako ekialdean merkatari gaskoien presentzia nafar erregeek XII. mendean itsas hiribilduak osatu eta eraiki zituztenetik da nabaria. Donostia eta Hondarribia gaskoi burguak ziren sorreratik, jakina denez¹³⁶, eta egile askoren ustetan gaskoi multzo handi baten etorrerak mendeetan eman zien hauei burguaren nortasun izakera erret agintea indartzerakoan. Hiribildu hauetan, kargu zibil eta elizakoetan gaskoiak ziren nagusi. Donostiako probestu kargua, adibidez, mendeetan gaskoi familia batek izan zuen, ikusi dugun gisan¹³⁷. Gaskoiek eta gaskoierak gure lurraldean XIX. mendearen hasiera arte iraun zuten¹³⁸ eta hau guztia hainbat egilek ongi aztertua dute, bai gaskoieraz edo lemosinez idatzitako dokumentuetan, bai onomastikan eta toponimian ere¹³⁹.

(135) A.R. Chan. Valladolid, reales ejecutorias, 1. 149/7. Honen aipamena ondoko lanean egiten da: GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto, 1999, “La población de la villa guipuzcoana de Guetaria a fines de la Edad Media”, *España Medieval*, 22zk, 324-325.

(136) MARTÍNEZ DÍEZ S.I., Gonzalo, 1974, “Fiscalidad en Guipúzcoa durante los siglos XIII-XIV”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, 552, 553 eta 555 orriak.

ORELLA UNZUÉ, J.L., “Gipuzkoa y sus relaciones con Navarra y Castilla en 1200”, www.entrewebs.com/pruebas/kultura/ediciones/versus/orella-es

LARRAÑAGA, Mikel, “San Sebastián en la Baja Edad Media (Siglos XIII-XV)”, 6-8. www.ingeba.euskalnet.net/liburua/donostia/44bemed/htm.

(137) Aipagarria da Martin Gomis probestuak 1362an bere testamentua gaskoiz egin izana. BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1973, “Prebostes de San Sebastián. III. Documentos de la familia Gomez”, *BEHSS* 7, 202.

(138) LASALA Y COLLADO, Fermin, 1924, *Ultima etapa de la Unidad Nacional. Los Fueros Vascongados en 1876*. T. I, 40. orrian: (...) yo conocí en mi niñez y mi juventud muchas personas de Pasajes que hablaba gascon o lemosin y no vascuence. (...). Ik. aipamen hau bera eta beste azterketa toponimikoak BANÚS Y AGUIRRE, J.L., 1991, “Gascones en el costalde de Guipúzcoa”, *BEHSS* 25, 561-584.

(139) MUGICA, Jose, “Los Gascones en Guipúzcoa” *BRSBAP*, 1967, Año 13. 1º k. 3-25 orriak. Beste egile batzuk aipatzekotan: GAMON, J.I.; MUGICA S.; BANÚS Y AGUIRRE, J.L.; ECHEGARAY, C.; ITURRIOZ, F.; MUGICA, J.

Getariak Nafarroako Antso Jakitunak emanda, Donostiako foru fundazioa zuenez, *frankoen forua* gisa ere ezagutu dena, Donostiako eta Hondarribiako merkatarik gaskoiei emandako foru berdina izan zuen; lehenengo erret balearen kontua eta “pedidoa” zerga ordaintzearen salbuespenekin. Alabaina, Hondarribian eta Donostian ez bezala, Getarian oligarkia komertzial eta politikoa osatzerakoan gaskoiak ez dira aipatzen eta nabarmentzen. Adierazgarria bada ere, Getarian ez dugu gaskoi jatorriko deiturarik aurkitu eta berdin esan daiteke toponimian egin diren saiakeretan, agerraldi urriak eta, gainera, zalantzazkoak baitira¹⁴⁰. Dokumentuak arakatu ondoren, badirudi, bada, Getariako hiribilduak, jendez osatzerakoan, bertako etxaburuak eta *Ipuzkoa* inguruko leinu zaharretan izan zuela bere jatorria¹⁴¹: Zarauz, Olano, Urquiola, Altuza, Aldamar, Errecabarrren, Ganboa, Assu, Abeeta, Marquina, Golindano, Echave, Eizaga, Isasti, Urte, Ihierategi, Elcano, Oiquina, Amilibia, Gainza, Unzeta, Astigarribia, Asquizu, Balda, Alzolaras, Gayarza, Arriaga, Oresa, Basurto, Manterola, Olazabal...

Honek guztiak Getaria nafar erregeek 1200 baino lehenago hiribildua sortu aurretik, bertan bazela eremu geografiko bat populu batekin pentsatzera bultzatzen gaitu. Menoscako Cetaria zaharraren, ondorengo mende ilunen arrastoan irauin eta gelditu zen jendeak ekonomia eta bizimoduaren antolakuntza urbano xumea birsortu zuela pentsa liteke eta horrela X-XI. mende aldera Getaria monastegi erromaniko baten inguruan nukleatua izan zela¹⁴²; gainera, lehen ikusi den gisan, hiribildua harresiz inguratzerakoan erregeek ez zuten

(140) MUJIKÁ, Luis Mari, 1989, *Euskal Toponimiazko Materialeak*. XIII. alea, Gipuzkoako Foru Aldundia, 115-158. Gure aurrekoei ahoz ere gaskoiaren testingantzarik ez diegu entzun eta ez dugu jasotzerik izan. Bestalde, Getaria herriaren izenaren etimologiaz aipatu liburuko 138. orrian Mujikak honela dio: (...) *Gavel-en iritzia onetsiz, gaskoinerako “guetari” kontutan edukitzea, goait lehen osagaia delarik*. Ikus, bestalde, latinetik zuzenean datorrela diotenenak: TXUEKA ISASTI, F., 2004ko azaroa, “Getaria y romanización”, *Diario Vasco*. GORROCHATEGUI, Joaquín, “La romanización, aspectos lingüísticos. La lengua vasca”, www.gipuzkoakultura.net/ediciones/antiqua/gorroch.htm, 10. orria eta URTEAGA ARTIGAS, Mercedes, “El puerto romano de Irun”, Centro de estudios e investigaciones Arkeolan. www.Arkeolan.com. 5º orria. Bestetik, TENA GARCÍA, S., “Comercio y transporte marítimo en San Sebastián durante la Edad Media”, *Itsas Memoria*, 4 zb. 139. Bertan, *Guetaria* abizenekoak Donostiako gaskoinen leinu nagusien artean kokatzen ditu.

(141) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1916, “Del nombre y solares de Guetaria”, *Euskal Erria*, 402-405.

(142) BILBAO, L.M. eta FERNÁNDEZ DE PINEDO, E., 1978, “En torno al problema del poblamiento y la población del País Vasco en la Edad Media”, *Homenaje a Julio Caro Baroja*, Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 141. orrian honela irakurtzen dugu: “(...) El otorgamiento de fueros a una localidad no quiere decir que antes el lugar estuviera despoblado. La carta puebla, cuando menos en los siglos XII y XIII, es más el *placet* a una realidad existente que el decreto para una fundación *ex nihilo* (...)”.

jende “alogenoen” beharrik izan, ez gaskoirik eta ez nabarrorik ere, hots, ez zen ekarterik behar izan Donostian eta Hondarribian bezala.

Goi eta Behe Erdi Aroko euskal historiografiak izan duen atzerapen eta iluntasunak aitortuz beste aditu batzuekin batera¹⁴³, askotan dokumentu ezak eta aurkitzen ditugun oztopoak gainditu nahiak beste zientzia positiboek ekarpenaz baliatzen bultzatzen gaitu¹⁴⁴. Gurean “anamnesis” bat egiterakoan arkeologia dugu lagungarri, “locus” mugatuetakoa indusketak eta katak eginda, datazio zehatzak emango dizkigun zientzia dugulako¹⁴⁵. Horrela, Gipuzkoa zaharrena arkeologia azterketak egin direnean, lehenengo kristau erreferentzia arkeologikoen datazioak eta lurraldeko lehen hiribilduen fundazioekokin gurutzatuz, parekotasun eta batasun nabarmena dagoela ikusi da¹⁴⁶.

Gipuzkoako kostaldean ditugula hiribilduen fundaziorik zaharrenak jakina da eta bidenabar argitzen da gurean kristautasunaren sarrera Iparraldetik Pirineoz gaindi egin zela Nafarroan barna, ondoren gure itsasbaterreko jende artera iritsi zen arte¹⁴⁷. Aldi berean, ezin dugu ahanzi kostaldeko Donejakue bidea zaharrena izan zela eta berak lotzen dituen herriak errenkan direla Gipuzkoako zaharrenak. Kantauriko kostaldeari jarraituz, Europa Atlantikotik Santiagora IX-X. mendean hasi ziren erromesaldi nagusiak eta bidea batez ere lehorretik egiten zuten, baina ‘kabetaje’ ontzietan ere itsasoz gure portuetatik Kantauriko mendebaldearantz A Coruña arte.

Getariari dagokionez, Salbatore eliza nagusiaren oinarrian egin diren azken indusketetan, XI-XII. mende arteko nekropoli-hilerria aurkitu da¹⁴⁸.

---

(143) LABURU, Miguel, “Jalones en la historia de la arquitectura naval vasca”, *Itsasoa -II. El mar de Euskal Herria*, Etor, Donostia, Historiaren sarreran, 245. orria.

(144) BILBAO, L.M. eta FERNÁNDEZ DE PINEDO, E., 1978, “En torno al problema del poblamiento y la población del País Vasco en la edad Media”, *Homenaje a Julio Caro Baroja*, Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 131.

(145) ALBERDI LONBIDE, Xabier eta ARAGON RUANO, Alvaro, 1996, “La construcción naval en el País Vasco durante la Edad Media”, *Itsas Memoria. Revista de Estudios Marítimos*, Untzi Museoa, Donostia, 15.

(146) AGUIRRE SORONDO, Antxon, 2004-1, “Los cultos de dulia, protodulia y latria en Gipuzkoa, 2ª parte”, *BRSBAP LX*, 107-116.

(147) ORELLA UNZUÉ, J.L., 2001, “Relaciones medievales entre Gascuña y Guipúzcoa: la diócesis de Pamplona y de Bayona”, *Cuadernos de Ciencias Sociales y Económicas*, Eusko Ikaskuntza, Donostia, 119.

(148) URTEAGA ARTIGAS, M. Mercedes, “El puerto romano de Irun (Gipuzkoa)”, Centro de estudios e investigaciones histórico-arqueológicas ARKEOLAN. www.arkeolan.com, 5. orria. Ikus, halaber, “Iglesia de San Salvador de Getaria”, *Arkeolan. Boletín informativo semestral*. San Sebastián, 1996, *ARKEOLAN*, 8 orria.

Aurkikuntza honek garai horretan iadanik gizarte antolatu bat bazegoela tolestatua Getariako eremuan¹⁴⁹ aditzera ematen digu eta ziurtatzera erro-manizazio¹⁵⁰ garaitik zetorrela Behe Erdi Aroa bitarterako zurubia lotzeraino¹⁵¹.

Sorreratik Nafarroako foru fundazioa eta ondoren Gaztelako erregeek Getariari eta beste hiribilduei mendeetan emandako pribilegioak elkarren arteko laguntza eta beharra izatera bultzatzen ditu. Erregeek eta hiribilduek azkenean onura osagarriak eta bertsuak zituzten euren interesak defendatzeko. Gipuzkoako hiribilduak sortzarekin, hauek errepublika antzekoak ziren zituzten pribilegio eta salbuespenekin. Lurraldeko herri xehea hiribilduen jurisdikziora inguratzen joaten dira eta hiribilduek zuten autonomia zabalarekin erregearen “merinoa”ren agindupetik at gelditu ziren¹⁵².

Bestalde, Ahaide Nagusiak lurralde zabalak jabe ziren, nekazaritza eta burdinolak kontrolatzen zituzten eta eremuko herri xehea euren mende zuten. Hauek pixkanaka Ahaide Nagusien menpetik aske izaten joango dira, hiribildu berriak sortuz joan zirenean¹⁵³.

XIII. eta XIV. mendeetan hiribilduetatik kanpo zegoen jendea errege zergak ordaintzerakoan, nagusiki bi klase sozialetan bereizten ziren: batetik, “aitunen seme” edo kapare (‘hidalgo’) izakera zutenak aske ziren eta, bestetik, herri xumea edo “petxeroak” zergaren menpe zeudenak. Hiribilduak sortzerakoan bi klase sozial hauek ere present izan ziren eta pixkanaka, aurrerant-

---

(149) ALBERDI LONBIDE eta ARAGON RUANO, Alvaro, 1996, “La construcción naval en el País Vasco durante la Edad Media”, *Itsas Memoria. Revista de Estudios Marítimos*, Untzi Museoa, Donostia, 16.

(150) LÓPEZ COLOM, María del Mar eta GEREÑU URCELAI, Marian, 1997, “El territorio guipuzcoano. Análisis de los elementos romanos”, *Isturitz, Cuadernos de Prehistoria-Arqueología*, 8 zk., Eusko Ikaskuntza. Salbatore eliza nagusian arrasto erromatarrak aurkitu dira Erdi Aroko nekropoliaren azpian. Ikus baita ere: ALBERDI, X., ARAGON, A., PÉREZ, JM. eta ETXEZARRAGA, I., 2004, “Descubierto un yacimiento arqueológico clave para la historia de Getaria”, Sociedad de Ciencias Aranzadi. www.aranzadi-zientziak.org/old/noticias/01yacimiento_getaria.htm. Aranzadik egin dituen indusketetan, Salbatore Elizaren alboan dagoen Zaurautz dorretxearen orubean erromatar hondakin ugari azaldu dira.

(151) AGUIRRE SORONDO, Antxon, 2004-1, “Los cultos de dulia, protodulia y latria en Gipuzkoa. 2ª parte”, *BRSBAP* LX, 107, 110, 112 eta 116.

(152) NAVAJAS LAPORTE, Alvaro, 1982, “Aproximación a las instituciones jurídicas guipuzcoanas, siglos XIII-XVIII”, *BRSBAP*, 76-77.

(153) ORELLA UNZUÉ, J.L., “Centenario del río Oria (1256-2006)”, *Diario de Noticias de Gipuzkoa*, Tribuna Abierta. 2006-01-27. 5. orria.

tzean, “hidalgia unibertala” deituriko izakera denentzat zabaltzen joan zen ia Gipuzkoako lurralde osoan¹⁵⁴.

Hiribilduek Ahaide Nagusien menpekotasun eta indarkeriatik ihes egin nahi izan zuten Behe Erdi Aroan eta hau Gaztelako erregeek emandako babesarekin lortzen dute. Aldiz, erregeek hasieran kostaldean hiribilduak sortuz eta indartuz Gipuzkoako lurraldean bere presentzia militar eta politiko instituzionala indartu zuten eta horrenbestez Gaztelako erresumari Atlantikoko itsas komertzioaren ateak ireki zitzaizkion, batez ere artilearen esportazioa ziurtatzeko. Horrela, jakinaenez, Batzar Nagusian hiribilduak eta herri unibertsitateak bildu ziren Getarian 1397an eta ondoren Gipuzkoako Probintziako ordenantzak idatziz jaso ziren. Getariako familia batzuek, bereziki Otxoa de Olanok eta Martinez de Manterolak, aurre egin zieten Ahaide Nagusiei eta hauek XV. mende erdi aldera Azkoitian desafioa jaurtiki zieten.

3. Getariaren garapena

3.1. Kantauriko portu garrantzitsua eta hiribilduaren egituraketa instituzionala

XIII. mendean gure portuetatik itsas merkataritzak esportazio-inportazioan hartu zuen garrantziarekin, ondoko herri hauek nabarmendu ziren: Hondarribia, Donosita, Mutriku, Bermeo eta, noski, Getaria¹⁵⁵. Erregeak herri hauei pribilegioak luzatu zituzkien eta Getariari bereziki etxeak eraikitzeko eta ontzioletarako Gipuzkoa guztiko mendietan beharrezko zituen zuhaitz guztiak ebakitzeko ahalmena eman zion¹⁵⁶.

Aipagarria da Kantauri kostaldeko herri nagusiak eta Gasteiz lehorreko portu bezala, 1296an “Hermandad de la Marina” sortu izana euren komertzioa eta esportazioa babesteko eta Gaztelako monarkiak beren esku-bideen aurka jotzen bazuen aurre egiteko ere. Ermandade honek harreman komertzialak “Hansa Liga” edo elkarteko portuekin izan zituen¹⁵⁷, euskal-

(154) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo S.I., 1974, “Fiscalidad en Guipúzcoa durante los siglos XIII-XIV”, *Anuario de Historia del Derecho Español*, Madrid, 541-550.

(155) Ikus, ARIZAGA BOLUNBURU, Beatriz, 1979, *El nacimiento de las villas guipuzcoanas en los siglos XIII y XIV. Morfología y funciones urbanas*. San Sebastián.

(156) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo, GONZÁLEZ DÍEZ, Emiliano, MARTÍNEZ LLORENTE, Felix, 1991, *Colección de documentos medievales de las villas guipuzcoanas (1200-1369)*. Zarautz, 32 dok., 46.

(157) ORELLA UNZUÉ, J.L., 2003, “Comerciantes Vascos en Normandía, Flandes y la Hansa. 1452-1526”, *Itsas Memoria*, Untzi Museoa, 4º zk., 65-98.

dunek delegazio eta faktoriak Hanburgon, Bremenen, Anberesen, Ostenden eta Nantesen eduki zituzten; Brujasen izan zuten kontsulatua ere aski ezaguna da. Haiek ere euren delegazioak gure portuetan berdin sortu zituzten eta horregatik gurean “Hansa”ko merkataria *esterlines* gisa ezagutzen ziren¹⁵⁸; gainera, Donostiako *esterlines* kalearen izena horri lotua da, hain zuzen.

Honen guztiaren ondorioz, euskal itsasaldeko herriek hurrengo mendean garapen ekonomiko nabarmena izan zuten. Getariak bereziki Gaztelako erreinuan XIII-XIV mendeetan eragin politiko eta ekonomiko zabala izan zuen¹⁵⁹.

Zehazki, XIV-XV. mendeetan Getariako pilotu eta itsasontziak produktuen garraioan ez ezik merkataritzan ere bereizten dira¹⁶⁰. Merkataria eta itsasontzi-maisu dira, Mediterraneoetik Flandriara eta Ingalaterrara produktu ezberdinak garraiatuz, euren presentzia Genoba, Pisa, Palermo, Brujas, Anberes, Londres, Bristol, Southampton, la Rochele etab. hirietan, dokumentu idatzietan aurki daiteke¹⁶¹. Honela, Getariako itsasontziek Gipuzkoako lurraldea zekaleetan eskasa izanik, gariz hornitzeko Andaluziatik garraiatzen zuten¹⁶² eta han beste produktuak, ehuna eta linua, adibidez, saltzen¹⁶³.

Euskal itsasontziak, oro har, ez ziren soilik komertzioan eta arrantzan ibiltzen. Hiribilduetako aberats eta merkataria beste diru iturri bat ere bazu-

(158) LABURU, Miguel, “Jalones en la historia de la arquitectura naval vasca”, *Itsasoa I. El mar de Euskal Herria*, Etor, Donostia, 258-262.

(159) GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto, 1999, “La población de la villa guipuzcoana de Guetaria a fines de la Edad Media”, *España Medieval*, 22 zk., 318.

(160) ARIZAGA, Beatriz eta BOCHACA, Michel, 2003, “El comercio marítimo de los puertos del País Vasco en el Golfo de Vizcaya a fines de la Edad Media”, *Itsas Memoria*. 4 zb., Untzi Museoa, 50. orria.

(161) CHIDS, Wendy R., 2003, “Commercial relations between the Basque provinces and England in the Middle Ages, c.1200-c.1500”, *Itsas Memoria*, 4 zk, Itsas garraioa eta merkataritza, Untzi Museoa, Donostia, 55-64. Ikus, besteren artean, Mediterraneoari dagokionean: FERRER I MALLOL, M.T., 2003, “Los vascos en el Mediterráneo medieval. Los primeros tiempos”, *Itsas Memoria*, 4 zk, Untzi Museoa, 115-128.

(162) ARIZAGA BOLUNBURU, Beatriz, 1982, “La comida en Guipúzcoa en el siglo XV”. *BEHSS*, 16-17 zk., 83, 176-194. orriak. TENA GARCÍA, Soledad, “Comercio y transporte marítimo en San Sebastián”. *Itsas Memoria*. 4ºzk, Untzi Museoa, 136.

(163) A.R.Chancillería Valladolid, reales ejecutorias, L.30/40 (SM). Pleito komertzial honean azaltzen zaigu *Jacome pilotu getariarra* Puerto de Santamariako herritar batekin, prokuratzaile lanetan Jerezen bizi zen beste euskaldun bat ageri da.

ten, denboraldietan eta komenientziara piraterian ibiltzen ziren¹⁶⁴, marinel eta guzti, ontziak alokatzen zituzten besteren gerrateetan parte hartzeko¹⁶⁵. Horrela, euskal portuetako herribilduetan, eta Getarian noski, oligarkia komertzial eta finantziario indartsu bat sortu zen eta hiritar guztiak juridikoki bereizten ez baziren ere, bertako biztanleen artean desoreka sozial handiak sortuz joan ziren XIII. eta XIV. mendeetan. Kontraesan sozial hauen eragina egituraketa instituzionalean uztartu zen, eta forma ezberdinez XVIII. mendearen bukaera arte iraungo zuen.

Hiribilduko biztanle gehienek juridikoki eskubide berdinak zituzten arren, herriko botere publiko eta kargu nagusietan ez zuten parte hartzen eta askotan hauen gehiegikeriak jasaten zituzten agintarien aldetik. Gertakari larrietan soilik parte hartzen zuten kontzejuko batzar irekietan, *onmes bonos*, *vecinos y moradores*, eta aurrez erabakia hartua zegoenez aho batez onartzeko besterik ez zen izaten¹⁶⁶. Behe Erdi Aro amaiera aldera, XV. mende hasieran, batzar ireki hauek inguruko oligarkiaren esku gelditzen dira eta herriko batzarrak hertsia izatera pasatzen dira¹⁶⁷. Egoera honek XVIII-XIX. mendera arte iraun zuen. Azkenean, Gipuzkoako hiribildu eta herrietan ere batzar itxiak izatera iritsi ziren eta hauetan parte hartzeko beharrezkoa zen milaredun izatea, hots, ondareak izan hiribilduan eta lur jabegoak eduki¹⁶⁸.

(164) ORELLA UNZUÉ, Jose Luis, 2006, “Los vascos y sus relaciones mercantiles con Francia: Gascuña y Aquitania (siglos XV-XVI)”, *Itsas Memoria*, 5 zb., 585. Aditu honek 1476an euskal itsas armada handi bat eratu zela 30 ontzirekin frantsesen aurka burrukatzeko esaten du. Gerratea amaitu zenean itsasontzi hauek pirateriara jo zuten eta horretarako Errege Katolikuen-gandik “korsoan” ibiltzeko patentea jaso zuten. Beste lanen artean, ondoko hau aipatuko genuke: FERRER I MALLOL, Maria Teresa, “Transportistas y corsarios vascos en el Mediterráneo medieval. Las aventuras orientales de Pedro de Larraondo (1406-1409)”, *Itsas Memoria*, 2 zk. Untzi Museoa, 509.

(165) LABURU, Miguel, Item. 250. orria. EGUILUZ ORTIZ DE LATIERRO, Federico, 1974, “Los inicios de la piratería vasco-cantábrica (1228-1298)”, *Boletín Sancho el Sabio*, XVIII, 355-377.

(166) ARIZAGA BOLUNBURU, Beatriz, 1978, *El nacimiento de las villas guipuzcoanas en los siglos XIII a XIV*, Donostia, Sociedad Guipuzcoan de Ediciones y Publicaciones, 197.

(167) ORELLA UNZUÉ, J.L., 1979, “Régimen municipal en Guipúzcoa en los siglos XIII-XIV”, *Lurralde*. 2. zk., 103-267.
www.ingebe.euskalnet.net/lurralde/lurranet/lur 02/orela02/02orela.htm

(168) 1474an 128 getariarren artean sinatutako agirian Sebastian del Cano dago, Elkanoren aita zena. Hau Seoaneren dokumentu horretan aipatzen da (cf. 119): (...) *en el libro de millares de Guetaria que se hizo antes de 1483, por el escribano Miguel Ibañez, folio 11 vuelto empieza la pagina con el siguiente documento: Sebastian del Cano que santo parayso haya (...).*

Getariaren kasuan, herritar guztiek hautatuak izateko eskubidea bazuten ere, beharrezkoa zen herriko erroldan oinarritzko ondarean 6.000 marabedi edo bi *mareaxe* zituztela aitortzea; bestetik, goikargu zibil eta elizakoetan parte hartzeko irakurtzen jakin behar zen¹⁶⁹, hau da, hautatuak izateko gehienetan letretan ikasiak edo eskolatuak izan behar zuten eta ahalbide hau gehienetan familia nagusikoek bakarrik zuten, populua orokorrean eskolagabea baitzen.

Hautatuak izateko, bada, herriko alkateak, ermandadeko alkateak¹⁷⁰ eta maiordomoak irakurtzen jakin behar zutela dakusgu; gainera, alkatearen eta maiordomoaren ondareak hiru *mareaxetan* eta probestuarena lautuan baloratua behar zuen izan. Aginte kargu hauek ezin zitzaizketen bete herriko udalarekin zorrak zituztenek, hiribilduan edo errebaletan bizi ez zirenek, hogeituzte ez zutenek, hiru urte lehenago karguak izan zituztenek etab. Arrantzaleek lanbidea utzi behar zuten hautatuak izateko eta arau hau zela-eta herritar multzo hori ia beti herriko agintetik at gelditzen zen. Azkenik, Getarian, Gipuzkoako beste herri batzuetan bezala, galbahe horiek ezarri ziren, herriko batzarrek hertsia izaten bukatu zuten eta erabaki orok hiribilduko oligarkia ekonomikoaren esku gelditu ziren.

Familia nagusi hauen artean hauteskundeak egiten ziren eta urtero herriko udalkontzejua osatzen zen karguak banatzeko. Haserreak gerta ez zitezten, elkarren artean postuak txandakatuz joaten ziren¹⁷¹. Honela, boterea edota aginte organigrama herriko eliteko leinu nagusien esku gelditzen zen.

3.2. Getariako azterketa soziologikoa XV. mende amaieran, 1474ko agirian oinarrituz

XIII. mende hasieran, hainbat egile¹⁷² egindako azterketaren ondoren, Getariak 700 biztanle inguru izango zituela proposatzen da¹⁷³.

---

(169) GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto, 1999, “La población de la villa guipuzcoana de Guetaria a fines de la Edad Media”, *España Medieval*, 336-337.

(170) Getariak Zestoarekin Ermandadea osatua zuen eta alkatea izendatzerakoan urte batean zestoarrek eta bestean getariarrek izendatzen zuten.

(171) GOROSTIDI GUELZENZU, Angel, 1917, “Ordenanzas de elecciones de la Villa de Guetaria. Año 1549”, *Euskal Erria*, 17.

(172) ARIZAGA BOLUNBURU, Beatriz, 1990. *Urbanística Medieval* (Guipúzcoa). San Sebastián.

(173) GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto, 1999, “La población de la villa guipuzcoana de Guetaria a fines de la Edad Media”, *España Medieval*, 326.

1500. urteko Getariako biztanleen errolda osoa Valladolideko Erret Chancilleriako Agiritegian gordea da. Orotara 373 herritar daude, hauetatik 335 hiribilduan eta 38 bere lur jurisdikzioan. Horren estrapolazioak XV. mende amaieran Getarian 1600-1700 biztanle inguru zeudela aditzera ematen digu¹⁷⁴.

Aztertzen dugun garaiari gagozkiolarik, 1474. urtean erregearen balea erdia probestuari ematea ukatzen diren herritarrak 128 ditugu. Hauek Getariako biztaleen herena baino gutxiago suposatzen dute, goian aipatutako 1500. urteko erroldarekin erkatuz gero. 128 getariar horien artean, multzorik nagusia eta boteretsuena *itsasontzi-maisu*¹⁷⁵, *eskribau eta batxilerrak* osatzen dute, %14 gutxi gorabehera, eta herriko goi kargu nagusiak eurentzat menderatzen zituzten.

Aurrean ikusi bezala, Getariaren garapena itsasoari begira egin zen eta *itsasontzi-maisuek* merkantzia garraioan beste merkataritza batzuentzat egiten zuten lan; bestetan, beharrezko jakiak eta garia Gipuzkoara garraiatuz eta jendea beste lurraldetara eramanez ere eta era honetan dirutza handiak egin zituzten. Gainera, askotan beraiek, familia nagusikoak, merkataritza izateaz gain ontzien jabe eta itsas-pilotu ere izaten ziren.

Itsasontzi-maisuen artean Zarautz dorretzeko familiakoak nabarmentzen dira: **Lope Martinez de Zarauz** erregearen basailu eta itsas pilotu ere bazen; gainera, eskribau bezala ageri da eta Getariako alkate gisa azaltzen da 1500 urteko erroldan. Familia honek herrian ogia egosteko labea zuen¹⁷⁶, burniola Zestoako lurraldean eta lurrak eta mendiak Bedaman ere. Bere semea **Juan Lopez de Zarauz** merkataritzan bereizi zen, *Santa Lucia* izeneko itsasontzi-maisua zen eta eskribaua, bere aita bezala. 1475ean balearen arazoa zela eta, herriko udalkontseiluak eskatuta erregearen gortearan aurrean bere gutxieneko zerbitzuak egin zituen herriarentzat balearen interesak defendatzen. **Juan Lopes de Elorriaga** beste itsasontzi-maisu zenaren alabarekin ezkondua

(174) GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto. Item, 327.

(175) *Maestre de nao*. RAE: *Hombre a quien despues del capitan correspondia antiguamente el gobierno economico de las naves mercantes*.

(176) AG Simancas RGS. 1483, 10 fol. Aipamena: GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto. Item, 331.

Getarian 1483. urtera arte ogia egosteko hiru labe bakarrik zeuden eta Lope Martinez de Zarauz, Juan Perez de Amilibia eta Martin Sanchez de Gainzarenak ziren. Hauek garia eta garagarraren bilakaera guztiaren monopolioa zuten eta herriak erregeari labe gehiago eraikitzeko baimena eskatzen dio. Ondoren, edozein herritarrek bere labea edukitzeko eskubidea jaso zuen.

zegoen eta berau, Elorriaga, Getariako alkate izan zen 1481ean¹⁷⁷; hala ere, Elorriaga hau ez da 1474ko agirian sinatzaileen artean azaltzen.

Miguel Lopez de Zarautz, beste itsasontzi-maisu bat zen, baina ez da zerrendan ageri, agian, itsas merkataritzan zegoelako. Lope Martinezen semea eta Juan Lopezen anaia zen. Aipatzekoa da familia honetako beste sinatzailea: **Juan Migueles de Zarauz**, hau ere itsasontzi-maisu zen eta 1478an Juan Ortiz de Uncetarekin batera euren itsasontziekin Andaluziatik Gipuzkoara gari garraioan zebiltzan.

Juan Ortiz de Unceta itsasontzi-maisua dugu sinatzaileen artean, herriko nagusienetakoa hau ere eskribau eta prokuratzailea zen eta mende bukaeran Getariako alkate ere izan zen. Beste itsasontzi-maisu hauek ere ageri dira: **Martin Juan Arrona**, gainera, prokuratzailea zen, **Anton de Arrona**, herriko aberatsena bezala azaltzen da 1500 urteko erroldan, **Miguel de Aguirre** eta **Sebastian Del Cano**¹⁷⁸. Aipatzekoak dira, sinatzaileen zerrendan azaltzen ez badira ere, 1486 inguruan itsasontzi-maisu gisa ezagutzen ditugun ondoko beste hauek ere: **Anton de Gorostiaga**, **Pedro de Gorostiaga**¹⁷⁹, **Domingo de Gorostiaga**, **Juan Perez de Gorostiaga** (denak familia berekoak) eta **Nicolas de Oreja**¹⁸⁰.

Juan Martinez de Isasti 1474ko dokumentuan ageri zaigu herriko jura-tu gisa. Litekeena da itsasontzi-maisu edo merkatarari ere izatea, izan ere, bere semea **Domingo de Isasti** alkatea zen eta itsasontzi-maisu modura azaltzen da 1500eko erroldan.

Multzo ekonomiko eta politikoa nagusian **eskribau** eta **batxilerrak** ere bazeuden eta hauek Getariako hiribilduan ospe eta botere handiko ofizioa zuten. Letradunak familiartekoak izaten ziren: **Joan Martinez de Amilibia** alkate zena 1474an eskribaua zen eta litekeena da **Martin Juan de Amilibia**-ren aita izatea. Berau ere herriko juratu eta alkate izan zen urte batzuren

---

(177) GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto. Item, 330.

(178) Bere izen osoa **Domingo Sebastian de Elcano** zen. 1500eko erroldan itsasontzi-maisu gisa ageri da eta ordaindutako diru kopuruagatik herriko goi mailako familiakoa zen. Urte horien inguruan hil zela pentsatzen da. Gure Juan Sebastian Elkanoren aita zen. 1474ko agirian edo zerrendan bada **Juan Del Cano**, baina ez dugu bere ogibiderik jakiterik izan; familiakoa izan-go zen seguru asko.

(179) Euskaldunak “korsoan” ibiltzen ziren, horrela 1497an frantsesek mendekuan itsasontzi euskaldunak harrapatu zituzten eta besteren artean Pedro de Gorostiagaren itsasontzia zegoen.

(180) 1486an Getariako herriak zorra handiak zituen eta Nicolas de Oreja eta Gorostiagaren bizkarretik ez kobratze arren hauek Erret Kontseiluan babesa eskatzen dute eta esanaz “*que-llos eran mercaderes e maestres de nao...*”. AGS.RGS. 1486, fol. 101.

buruan. Leinu honetakoa dugu **Juan Perez de Amilibia**, aberatsenetakoa zen eta herriko ogia egiteko labe baten monopolioa eduki zuen 1483 urtera arte. Sinatzaileen artean beste eskribau familia bat nabarmentzen da: **Juan Migueles de Arreche** eta bere semea **Pascoal Migueles de Arreche** eskribau azalzen zaigu Getarian 1486, 1497 eta 1500 urteetan. Familia berekoa zen **Sancho Migueles de Arreche** eta honek ere 1474ko agiria sinatu zuen¹⁸¹.

Lope Ibañez de Recondo eskribaua izan zen 1474ko dokumentuaren fede-emailea. 1455ean herriko alkatea izan zen.

Eskribauak ziren **Juan Martínez de Manterola** eta **Juan de Manterola** bere semea ere, herriko probestu izango zena 1500. urtean ziurrenik batxilergo ofiziotikoa bere ondasunagatik. Salvatore elizaren ondoko dorretzeko jaun zen **Ochoa Ibañez de Olano eta Juan Martínez de Manterola** izan ziren Gipuzkoako hiribilduen nortasuna defendatu zutenak, aurre eginez Ahaide Nagusiei eta 1458an desafio batera izendatuak izan ziren Azkoitiko herrian.

Sinatzaileen zerrendan **Ochoa del Puerto** azaltzen zaigu. Badugu 1427an beste **Ochoa Martínez del Puerto** eskribau familia honetakoa eta alkate izan zena. Mende bukaeran, 1500eko erroldan **Domingo Ochoa del Puerto** eskribau eta apaiza zena ageri da eta berau Juan Sebastian Elkanoren ama zenaren, Catalina del Puerto-ren, anaia zelakoan gaude.

1474ko agirian alkate gisa *batxiler* familiakoa zen **Juan Ibañez de Iceta** ageri da eta mende amaieran ere bere semea **Pedro Ibañez de Iceta** batxiler ikusten dugu Getariako herrian. XV. mende hasierakoa **Sebastian de Olazabal** batxilerra dugu, baina 1474ko sinatzaileen artean ez da ageri. Litekeena da Pedro de Olazabalen leinukoa izatea.

Gogoratu behar dugu itsasontzi-maisu ziren **Zarauz** familiakoak eta **Unceta** eskribauak ere bazirela. Herriko agintaritzaren piramideko gailurra ziren eta XV. mende amaieran beste leinukoekin herriko aginte banaketa eta kargu aldaketak kontrolatu zituzten Getarian eta bere lurraldean.

Balearen eztabaida honetan eta Lope Ibañez de Recondo eskribauaren aurrean zin egin zutenen artean, herriko probestua eta juratuak ere baditugu. Probestu gisa **Juan Martínez de Alquizu**¹⁸² ageri da eta **Asencio Aulestia** eta **Juan Martínez de Isasti** dira juratuak. Hurrengo mendean ere herriko kargu hauek goi jerarkia ekonomikoko leinuek bereganatzen zituztela ikusten dugu.

(181) A.R.Chan. Valladolid, Pleitos Civiles, Zarandona y Wal, c. 771/11-L. 166 (1497).

(182) Ez dakigu transkripzio akatsa den, zerrendako beste batzuen antzera. Seguru aski liteke *Asquizu* izatea, eta ez *Alquizu*.

Horrenbestez, badirudi Erdi Aroan Getariako botere politiko eta ekonomikoa letradun eta negozioetan oinarritzen zela. Aipagarria da, halaber, Getarian *batxiler* diren batzuk ikustea, izan ere, ofizio honek daraman garrantzi sozioekonomikoak adierazten du ikasketak eta euren formakuntza intelektuala Paris, Valladolid edo Salamancako unibertsitateetan egin zitzaketela.

Agiriaren azterketa zehatzagoa egiteko beste hainbat iturritara jo behar izan dugu, baina ditugun dokumentuak urriak izanik zailtasunak areagotu egin zaizkigu. Sailkapena egiterakoan, pertsona eta familia gehien maila soziala zehatz jakiterik ez dugu izan. Behe eta ertain mailako populua arakatzerakoan, ahaldunekin gertatzen ez den bezala, dokumentu eta eskuizkribu gehienetan izena eta ofizioa aipatu ere ez dira egiten¹⁸³.

Goi mailako itsasontzi-maisu eta eskribauek osatzen duten aristokrazia politiko-ekonomikoaren ondoren, beste getariar multzo bat nabarmentzen da baina horiengandik gehiegi bereizi gabe, askotan uztartuta ikusten baitira. Hauek ere hautatuak izan zitezkeen hain aberatsak izan gabe. Honela, 1480an **Ochoa Martinez del Puerto** ermandadeko alkatea izango zena dugu. Multzo honetan koka daitezke, beste batzuren artean: **Beltran de Arteaga**, merkataria zen eta 1475ean Getariatik “Maria” zamaontziarekin galtzairu, ardo eta likore garraioan Ingalaterra aldean zebilen¹⁸⁴. **Pedro de Balda**, sastrea zen ogibidez. Aipatzekoa **Lope Fernandez de Astigarribia**, ganboar leinukoa eta 1456an Ahaide Nagusien desafioaren ondoren, Getariako herri barruan zuten dorre-txea suntsitua izan zenetakoa dugu¹⁸⁵.

Miguel de Urquiola, Domingo de Urquiola, Juan de Urquiola eta bere semea ere multzo honetan sartzen ditugu. Itsasoarekin lotura zuzena izango zutela pentsatzen dugu, bereziki pilotu eta armadarekin, hurrengo mendeetan itsas armadan ospe handiko pertsonaiak izango baitira Getariako Urkiolatarrak.

Getariako jurisdikzioan eta bere lurreko Askizu eta Meagako presentzia ere nabaria da deituratan. Gaur egun ere herriko baserriak edo etxeak ditugunak dira eta bizibidez nekazari eta abeltzain zirenak sinatzen ikusten ditugu: **Juan Marti-**

---

(183) Beste iturri askoren artean, nabarmendu genezake GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto, 1999, “La población de la villa guipuzcoana de Guetaria a fines de la Edad Media”, *España Medieval*, 22º zb. eta MARTÍNEZ DIEZ, Gonzalo eta beste, 1991, *Colección de documentos medievales de las villas guipuzcoanas*.

(184) WENDY R. CHILDS, 2003, “Commercial between the Basque. Provinces and England in the Later Middle Ages, c.1200-c.1500”, *Isas Memoria*, 4 zk., Untzi Museoa, 58. orria.

(185) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1916, “Del nombre y solares de Guetaria”, *Euskal Erria*, 402-405.

nez de Azquizu herriko prebostea zena azaltzen da eta **Juan de Azquizu, Pedro eta Juan de Arano, Juan de Eizaga, Juan de Golindano, Martin Sanchez de Gainza, Juan Izurregui (Iturregi?), Juan Sarazola, Nicolas de Orroaga, Juan Ruiz de Siosaga (Ziotzaga), Pedro Urquidi, Juan Urquiola** eta semea, eta **Martin de Yeralegui (Igerategi?)**. Hauek 1500eko erroldan ageri dira eta zerga ordaintzerakoan ertainen ondorengo maila sozialean koka genitzake.

Hiribilduko gainontzeko bizilagunen multzoa ez zen era berekoa¹⁸⁶, erabat heterogeneoa baizik, eta familietan nukleatzen ziren, eta ez leinuetan, goi agintari eta komertziantek bezala. Jendea ondare eta ofizio ezberdinetakoak ziren: otargile, zilargin, itzain, zurgin, duelari, sastre, zapatagile etab. Beste asko itsasoari lotuak: itsas pilotu, *maestre de pinaza*, marinela, arrantzale, ontzigile, sokagile, talaiari edo ailagile etab. 1474ko agirian herritar populu multzo honek %60a osatzen du. Gaurdaino patronimiko batzuk ezagunak egiten dira herrian. Getariarren zerrenda edo agiri horretan bakar batzuk beren ogibidea izenari erantsiak ageri dira, hala nola, **Ramus zapatero, Juan Zuri pescador** eta **Juan Perez platero**.

Azkenik, nabarmendu nahi dugu 1474an arrantzari lotutako lehenengo getariar multzoa azaltzen dela zin-egileen artean. Hauek *maestre de pinaza* dira, hau da, arrantza ontzietako nagusi eta arrantzale-patroi, arrantza munduan arrantzale soilen patroiak ziren eta baleak ehizatzen zituztenak hauek ditugu, hain zuzen. Zerrendan lau aurkitu ditugu: **Juan Zuri “pescador”, Juan Iñiguez de Gainza, Juan Dominguez eta Pedro de Segura**. Arrantzale hauek urtero ehizatzen zuten lehenengo balea mendez mendeko erdia erregeari eta beste erdia Donostiako probestuari eman behar izan zieten, lan honen has-tapenean ikus daitekeen gisan.

3.3. *Itsastarren Kofradiaren sorrera. Marinela-nekazari*

Gipuzkoako eta Bizkaiko kostaldeko beste hiribildu guztietan bezala, Getarian itsasoari eta lurgintzari loturik bizi zen populazioaren multzorik nagusia. Herriko ekonomia arrantza tradizionalan eta sagasti zein mahastietan oinarritzen zen¹⁸⁷. Zekaleen laborearen urria zen, ia gari guztia kanpotik ekarria zen eta artoa artean ez zen ezaguna, Amerika aurkitu ondoren sartu baitzen. Bestetik, abeltzaintza, behi eta txerriak larreetan aske hazten ziren.

(186) GARCÍA DE CORTAZAR, J.A., “Merkatarien hiribildu bat”. [www. Euskaraz.net/Argitalpenak/DonostiarenHistoria](http://www.Euskaraz.net/Argitalpenak/DonostiarenHistoria).

(187) LEIZAOLA, J.M., 1982, “Líneas generales de la formación de la economía vasca en la historia hasta hoy”, Obras Completas, III libur., Sendoa, 939.

Badirudi bi multzo sozial hauek oinarritzko ekonomian ez zirela elkarren artean gehiegi bereizten, beren bizimoduan elkarrekin nahasten ziren denboraldietako itsas arrantza eta lehorreko uztaren arabera mugatua, ekonomia dibertsifikatua eta osatua zuten eguneroko beharrerri aurre egiteko¹⁸⁸. Bizimodu hau errotua egon da eta XX. mendera arte iraun du. Horrela, arrantzale-baserritar binomioaren izakera hau bizitzeko aukera izan dugu gure herrietan joan zen mendeko hirurogei hamarkadara arte.

Getariari buruzko dokumentuetan aipamenik egiten ez bada ere, hain urria eta desegina baitugu gure ondare dokumentala, jakin badakigu garai horretan marinel-arrantzale-nekazariak oinarri sozial zabala eta nagusia zirela kostaldeko herrietan eta elkarren artean marinel-arrantzale eta inaustari-mahastizain ('podavines') kofradiak osatu zituztela¹⁸⁹. Inaustari haiek hiribilduko lurjabeen mahasti, sagasti, *laranjadi*¹⁹⁰ eta soroetan lan egiten zuten eta denboraldiaren arabera itsasoko lanetan ere jarduten zuten, bereziki hurbileko arrantzan eta batik bat baleak ehizatzeo urtarooan¹⁹¹. Hasierako kofradia edo aurrekofradia hauek usadiotan oinarritu, antolatu eta egituratu ziren, ohiturazko izaera zuten, alegia. Juridikoki erret eta agintarien onarpenik eta babesik ez zuten egiturak ziren, gehienetan ordenantzak ere idatzi gabe zituztelarik. Erdi Aroan antolatutako egitura hauek hiribilduetako oligarkiaren monopolizazio instituzionalari eta ekonomikoari aurre egiteko sortu zirela, erreakzio gisa, garbi adierazi dute zenbait adituk ere¹⁹².

Ikus dezagun, ondoren azaltzen ditugun gertakariak zenbateraino eragin zuten XV. mendearen amaiera aldera getariarrek hartu zuten erabakian.

(188) ARIZAGA BOLUMBURU, Beatriz, 1996, "La pesca en el País Vasco en la Edad Media", *Itsas Memoria*, Untzi Museoa, Donostia, 3ºzk., 17.

(189) SORALUCE, Pedro Manuel, "Las cofradías de Mareantes de San Sebastián, desde la Edad Media hasta nuestros días", *Euskal Erria* XXVIII, 462 zenb., 382-383.

(190) Getarian eta Kantauri aldean, Erdi Aroan mediterranean mikroklima egon zenaren lekuko **laranjadiak** ditugu. Mahastiak guregana iritsi zaizkigu Getariak eta inguruak izan duen mikroklimagatik, baina laranja ekoizten zenik ez dugu jakin honera arte. Datu hau 1511n Sebastian de Olazabalek, Getariako batxilerra zenak, bere alabari ezkontza dote bikainean emandakoa-gatik dakigu: dorretxe bat, berak eraikitako errotak <Huiiri-n> bere mendi, ubide eta erretenarekin, ondoan dagoen mahastia, baratza, **un naranjal con la casilla que esta al lado**, ondoko beste mahastitxoa eta **los naranjos juvenes que estan para trasponer...** AGS.RGS. Pleitos civiles, Quevedo, fenecidos, c. 1464/3 leg.327 (1489).

(191) ARAGON RUANO, A. eta ALBERDI LONBIDE, X., "El proceso de institucionalización de las cofradías guipuzcoanas durante la Edad Moderna: Cofradías de mateantes y podavines", *Euskonews & Media*.

(192) ERKOREKA GERVASIO, Iosu 1991, *Análisis histórico-institucional de las cofradías de mareantes del País Vasco*, Eusko Jaurlaritza, Nekazari eta Arrantza Saila, 60.

3.4. *Marinel Kofradiaren Sorrera*

Behe Erdi Aroaren amaieran Getariako San Pedro marinelen Kofradia sortu zen, itsasaldeko beste herrietan bezala. Kofradia honetan sorreratik itsas munduari lotutako jendea besterik ez zen sartzen, gaur horrela ez bada ere, eta mendeetan nabigazioko marinelen (kapitain eta pilotu barne) eta arrantzale soilak zirenen artean ez zen bereizketarik izan¹⁹³. Denborarekin, maila eta interes ekonomiko ezberdinak azaldu ziren eta, ondorioz, egituraketa ierarkizatu eta bertikalizatu bat hedatu zen kofradiaren barnean¹⁹⁴.

Getarian, Gorostidik dioenaren arabera, marinel kofradiaren lehen ordenantzak 1474ko azaroaren 20an eman ziren herriko eskribauaren aurrean, baina tamalez hauen edukia ez da gure egunetaraino iritsi. Ordenantza horietan, herriko kontzejuarekin ziren harremanak, kargu hautaketa, balearen harrapaketaren antolakuntza, banaketa eta enkanteak nola izaten ziren zehaztuko ziren, hala nola, San Pedro elizako patronatua eta zerbitzuen ardura, marinelen *alba-moza*, talaiariaren ofizioa, marinel alargun eta umezurtzen sostengua etab.

1537an, ordea, marinel kofradiak eta herriko kontzejuaren artean eztabaida bat izan zen, baleen salmenta eta banaketaren antolakuntzaz. Auzi honen berraldaketa Domingo Ochoa del Puerto eskribauak egin zuen eta han aipatzen da 1475 urterako kofradiaren ordenantzak idatziak zeudela. Ordenantza hauek egin ziren Juan Martinez de Amilibia eta Juan de Iceta (Eiceta?) herriko alkateak aurrean zirela, Lope Martinez de Zarauz, Beltran Garcia de Iraeta, Juan Perez de Manterola, Martin Perez de Manterola, Nicolas de Oreja, Juan Martinez de Usarraga eta Pedro de Arteaga lekukoak eta *maestre de pinaza*, hots, arrantza ontzietako nagusi eta patroï ziren ondoko hauek ere: **Juan Iñiguez de Gainza, Pedro de Segura, Juan de Segura, Juan Zuri eta Juan Dominguez**¹⁹⁵. Azken hauek genituzke Getariako San Pedro kofradia zahararren eragile eta sortzaileak eta euren ardurapean egon zen mendeetan portu zaharreko San Pedro de Ugarte zeritzan elizaren zaintza¹⁹⁶.

(193) 1772ko ekainaren 22an: San Pedro kofradiak bere partaideen zerrendak egiterakoan, nabigazioan mundu osoan barna dabiltzanak eta herrian dauden arrantzaleak bereizten ditu. OPA (Oñatiko Protokoloen Agiritegia), Sig. 2/2222. 121-122 orriak.

(194) ERKOREKA GERVASIO I., 1991, *Análisis histórico-institucional de las cofradías de mareantes del País Vasco*, Eusko Jaurlaritz, Nekazari eta Arrantza Saila, 86-90.

(195) A.R.Chancillería Valladolid, Pleitos civiles, Alonso Rodriguez, fenecidos, C. 775/1.

(196) San Pedro de Ugarte eliza portu zaharreen zegoen, “Antxirria”tik “Praileburu”rako pasabidean kokatzen zen. 1813an frantsesek herritik alde egiterakoan bolboraz beteta zegoelarik lehertarazi zuten eta suntsitu. Gaur arrastorik ez da ageri, ondoren bere orubean arrantzaletzat lojak eraiki ziren.

Kofradiaren ordenantzak idatzi ziren egun berean, aurrez herritarrak bazarrean bildu ziren eta herriko kontzejuari ehizatzen ziren *balea guztien erdiak* eskaini zizkioten, kaia, moilak eta harresiak konpon zitzaten eta herriko beste beharretarako ere. Zortzi egunen buruan, herriko batzar erdi irekian, segurki hertsia eta milaredunekin, 1474ko azaroaren 28an 128 getariarrek agiri harrigarri bat sinatzen dute Lope Ibañez de Recondo herriko eskribauaren aurrean, non aurrerantzean “Donostiako probestuari lehen balearen erdia ez ematea” erabakitzen den. XIII. mendearen hastapenetik urtero egin ohi zena eteten da, gainera adieraziz foruen aurkako pribilegioa zela (...) *lo cual es desafuero e contra Leiyes e fuero e derecho de uso e costumbre deste reino* (...), alegia, eta hitza betetzen ez duen herritarrari zenbateko isuna ezarriko zaion ere zehazten da: *so pena de Ciento doblas de la Banda a cada uno por cada vez que lo contrario ficiesen o intentaren*¹⁹⁷.

4. 1474 urteko erabakiaren eragileak

4.1. 1397ko sutea. Izurrite beltza

XIV. mendearen amaieran sute ikaragarri batek Getaria osorik erre zuen eta hustutzear gelditu zen¹⁹⁸: (...) *Sepades que el consejo e omes buenos de la villa de Guetaria me enviaron decir por su peticion que, porque la villa fue quemada e porque no se ermase e otro si por los muchos servicios e buenos* (...). Herria hustu ez zedin Gaztelako Enrique III.ak “pedidoa”ren zerga berean geldi zedila, igo gabe, agintzen du: (...) *que no pagasen mas de 3000 maravedis de pedido en cada año*(...)¹⁹⁹.

Bestalde, ezin ahantzizkoa dugu XV. mendean zehar herriaren atzerakadan eragina izan zuen beste faktore nagusi bat, aurreko hamarkadetan behin eta berriz etengabeko izurri beltza nozitu izana. 1348ko eta 1362ko izurriteak Europa osoa astindu bazuen ere, gurean berriro 1401, 1414 eta 1418. urteetan gehitu zen. Horrela, 1383an Gaztelako Juan I-ak Getariari “pedidoa” 8.500 marabedisetik 3000ra jaitsi zion, herria berriro jendeztatu zedin:

(197) SEOANE, Marqués de, 1908, “Miscelaneas Históricas. Documentos relativos Juan Sebastian Del Cano 1474”, *Euskal Erria*, 348-350. CIRIQUIAIN-GAIZTARRO, M., 1979, *Los vascos en la pesca de la ballena*, Ediciones Vascas, 51-52.

(198) MARTÍNEZ DíEZ, Gonzalo eta beste, 1991, *Colección de documentos medievales de las villas guipuzcoanas (1370-1397)*, 589 dk., 436.

(199) Item, 589 dok., 436.

(...) *Por vos hacer bien e merced por muchos servicios e buenos que siempre los de esta villa (...) e porque la dicha villa lo mejor pueda pasar e se pueble (...)*²⁰⁰.

Honek guztiak eta Getariari dagokionez, suteak eta izurritea berritzeak maila sozial eta ekonomikoan atzerakada larria eragin zion XIV. mendearen amaieran eta, ondorioz, hurrengo mendearen hedapena hipotekatu zen. Getaria txirotua eta populazio multzo handia galdu zuelarik, jarduera ekonomikoa erabat murriztu zen.

Honela, herriak XV. mendean Juan II.ari bidalitako memorial batean aurreko mendeetan urtero “alkabal”az edo “pedido”an ordaintzen zen kopurua egoera horretan betetzea ezinezkoa zela aitortzen da, ondoko dokumentuan adierazten eta jasotzen den eran:

(...) *al tiempo que el rey Don Alfonso les hecho los dhas ocho mil e quinientos maravedis de cabeza de pedido en cada un año que habia entonces en ella diez naos muy buenos y otros diez Nabios pequeños y fasta doce homes muy ricos e acaudalados e gente enchia todas las dhas naos e nabios e que agora que no hay en la dha villa salbo una nao de castidebrante y una barcha pequeña pequeña e fasta dos o tres homes ricos e que non hay gente en la dha villa que pueda incluir la dha nao en Barcha e que la dha villa esta muy pobre e yerma de gentes e de algo e de nabios*²⁰¹.

4.2. Portuaren isolatzea. Itsas komertzioaren beherakada

Mendeetan herritik kaiarainoko pasabide galtzada Kantauri itsasoak behin eta berriz lehertzen zuela eta, Juan II.aren erregetzan (1406-1454)²⁰² herriari 1452ko abenduaren 30ean pribilegioak eman zizkion: (...) *dio al conçejo y vecinos desta villa de la ribera de Malcobre para el reparo de sus muelles (...)*. Honen aldaketa baimendua eta sinatua herriko eskribaua zen Juan Fernandez de Icetak egin zuen eta Juan Martinez de Manterola herriko beste eskribauak ere dokumentu honen fede agiria eman zuen. Erregeak bere hargin nagusia Getariara bidali zuen itsasoak eragindako hausturak eta kalteak aztertu zitzen eta, ondorioz, 450.000 marabedi edo 9000 urrezko florin agindu zituen konponketa lanetarako. Alabaina, denbora joan eta dirurik ez zen Getaria

(200) Item, 452 dok., 188-189.

(201) Colección Vargas Ponce. Museo Naval. T. 87, n° 9. Aipamen bera egiten du Iosu Erkoekak ere bere liburu honetan: *Análisis Histórico-Institucional de las Cofradías de Mareantes del País Vasco*, Eusko Jaurlaritza, Nekazaritza eta Arrantza Saila, 1991, 15.

(202) GOROSTIDI, Angel, GAHG, O Letra. 2º legaxoa, 339.

riara azaldu; honela aitortzen zuen 1479an Isabel Ia erreginak: *dicha libranza por algunas turbaciones dis que non hubo efecto por manera quel dicho paso quedo por cerrar*²⁰³.

Galtzada honek garrantzi handia zuen herriko ekonomian eta komertzioan, izan ere, portua San Antongo uharte pean zegoenez isolatuta eta itsaso- inguratuta gelditzen zen eta herrirako pasabiderik gabe txalupetan pasa behar izaten zuten.

1452. urtean herriak harresia egiteko Malkorbeko kontxan egiten zen arrantza, enkantean alokatzea erabaki zuen eta diru hori behar horretara bideratzea, nahiz eta ez zen behar adina izango zorrak ordaintzeko.

XV. mende amaieran hasi ziren herria eta portuaren arteko harresia eraikitzearen lanak. Lan erraldoi honetarako kostuak, herriko kontseiluak herritarren artean banatzea erabaki zuen eta portura etortzen ziren zamauntzi guztiri zerga berezia ezarri zien²⁰⁴. Horretarako erregeak baimena igorri zuen eta 1479an Gipuzkoako Batzar Nagusiaren onespena jaso zuen²⁰⁵.

Harresiaren eraikuntza XVI. mendean oso astiro joan zela dakigu eta, gainera, hasi berria zegoela. 1542ko urriaren 17an Domingo Ochoa del Puerto herriko eskribauak erregearen idazkari laguntzailea zen Juan Bravok ahoz esandako txostena jasotzen du. Erret idazkariorde hau Getariara heldu zen portu eta harresiak ikuskatzera. Txostenaren lekuko gisa egiten dutenak Joan Peres de Gorostiaga getariarrak eta Joan Martinez de Lasao eta Sebastian de Ugarte azpeitiarrak izan ziren. Dokumentu bikain hau lehenengotakoa dugu Getariako herria eta portuaren deskribapen neurtua eta zehatza jasotzen duena²⁰⁶:

“(…) tien la villa CCC vezinos, passando de la villa al muelle, o Cay, que ansi se llama aqui ay CCC pasos y pasamos al muelle por mar, o por una calcada que esta comenzada a hazer enpero tienela tomada la mar. La mayor parte del dia y de la noche, por que como la ysla de sanantonio esta

(203) Item, 151. orria.

(204) A.G.Simancas. RGS. 1480, f. 151. Ernesto GARCÍA FERNÁNDEZek ere aipatzen du: 1999, “La población de la villa guipuzcoana de Guetaria a fines de la Edad Media”, *España Medieval*, 326.

(205) A.G.S. RGS. 1487, fol 69.

(206) “Documento Histórico Curioso. Descripción del puerto de Guetaria”, *Euskal Erria*, 1889, 20. t., 76-79. Artikulu hau izenpetu gabe dago. Dokumentu honen kokalekua Simancasko agiritegia da: A.G.S. Secretaria de Guerra Mar y Tierra, Leg 1º.

toda metida en la Mar grande (...), e asy en aquel tiempo no se puede pasar al muelle ni a la ysla syno es en chalupas, o en bateles (...)

Jarraian, portu eder eta babestua egitea proposatzen du itasontzi multzoa han gorde dadin, eta gero honela dio:

“(...) Sanct gregorio el viejo e sanct pedro no ay necesidad de los derribar para que se piense que harian perjuicio al Cubo que se ha de hazer para guarda deste puerto e ysla. Seria bueno derribar a sanct pedro para hazer una cassa para la contratacion del muelle que no ten cassa ninguna (...)”²⁰⁷.

Ondoren, Kantauri itsasoan Getaria kokagune militar garrantzitsua eta estrategikoa dela gaineratzen du: “(...) desde la Coruña fasta canal de Burde-
os y puerto de la Rochela”.

Getariako herria ia mende eta erdi baino gehiago egon zen portura pasabide egokirik izan gabe. Data zehatzik ez badugu ere, lotzen zuen harresi desiratu XVI. mende amaiera aldera bukatzea lortu zen²⁰⁸.

4.3. Balea Arrantza

Lan hau burutzear genuela²⁰⁹, Getariako Zarautz jauregiko orubean egin-dako indusketa arkeologikoetan garrantzi handiko emaitzak azaldu dira. Geta-

---

(207) *San Gregorio ermita* itsasoaren erasoak eta indarrak XVI. mende amaieran irentsi zuen. Ermita hau portu zaharra edo “*Antxirria*”ko “*Sutegi*” zenaren mendebalderako atzekaldean zegoen, gaur “*Ketarri*” jatetxea dagoen parean edo inguruan egon zitekeen. Agidanez, *San Pedro eliza* ez zuten bota beharrik izan, XVIII. mendearen bukaeran frantsesek lehertu eta suntsitu zuten, aurrean ere azaldu dugun eran.

(208) Zalantzarik gabe Getariaren ondare nagusia *Salbatoreko* eliza dugu, baina Getariako historian egin den lan ondare zibil nagusia harresia amaitzea izan zen. Harresi horren ezagutza getariarrok bizibide eta haurtzaroko “*Arralde*”ko jolasen oroimenean jaso dugu. Itsasoaren mendebaldeko eraso hor lehertzen zelarik portua babesten zuen. Harresi honek “*Katrapuna*”ko igarobidea herri aldetik, “*Antxirria*” edo portu zaharrarekin lotzen zuen pasabidea zen eta aldi berean “*Arraldea*” eta portu berria bereizten zituen. Gure gogonean dugu galtzara hura zein ikaragarriko harritzarrekin egina zegoen.

XVI. mendeko harresi erraldoi hura azken hamarkadetan portua handitzeko egindako lane-kin erabat desagertuta dago. “*Arraldea*” estalia izan zen beharrezko ziren eraikuntza berriak eta Zumaiarako errepidea egiteko eta ondoren galtzararen zorua lurperatua gelditu da. Gure ustez, gaurko “aurrerakuntza”ren izenean egin den hori, harresiari bestelako azterketa eta tratamendurik eman gabe, aurrerantzean bestelako sentsibilitatea eta oroimen historikoari begirune berezia edukitzea eskatuko genuke.

(209) 2007- azaroaren 5ean.

riako herriaren historia osatzeko eta oro har Euskal Herriko balea arrantzaren hastapenak idazteko beste ikuspegi batetik abiatuko dira historiagile eta oro har idazleak aurrerantzean aurkikuntza honen ondorioz. Aztarnategi aberats honetan aurkitu dira dagoeneko hainbat arrain eta balenido hezur multzo, hauen artean balearen baraila, saiets-hezur eta orno-hezurak. Barailaren datazioa C14n egin ondoren IX. mendean kokatzen da. Emaizta honek adierazten digu Getarian iadanik Goi Erdi Aroan komunitate sendo bat osatua zegoela IX. menderako eta bere bizimodua balea arrantzaren inguruan oinarritzen zela²¹⁰.

Getarian XV. mendean zenbat balea hiltzen zen jakitea zaila da, ez baitugu jatorrizko dokumenturik eta mende honetako elizaren eraikuntzaren *libros de fabrica* deritzanak ere guregana iritsi ez direlako²¹¹. Ondorengo mendeak arakatzu eta aztertuz hurbilketa saio bat egiten ausartu gara. Erdi Aro amaieran, XV. mendean, bataz beste urtean hiruzpalau balea hilko ziren²¹², mende osoan 400 ale inguru edo gehiago izango zirelarik²¹³.

Urtero Getarian urri aldera herriko kontzejua biltzen zen balea arrantzaren denboraldia antolatzeko, balea ez baitzen urte osoan ehizatzen, azarotik apirila aldera arte baizik: *sardako balea* edo *euskal balea*, *eubalaena glacialis* edota *balaena biscayensis* deiturikoa, 15-20m luzeran eta 60 tonako erraldoiak ziren eta hil ondoren ez ziren hondoratzen. Kantauriko kostaldera sartzen zen bere emigrazioan balekumeak erditu eta negualdia pasatzera. Baleen joan-etorriari kostaldeko herrietako talaietatik ikusten ziren, ondorioz gure toponimia

---

(210) Aurkikuntza berri hau ALBERDI, Xabier, PÉREZ, J.M eta beren arkeologo taldeari zor diegu. Esker onez eta beren onespenezekin ikerketa honetara ekarri digu balea barailaren Ca 14n datazioa. Esan beharrik ez dago lan honetan landutako hipotesia bermatzeko baliagarri eta ziurtagiri dugula aurkikuntza hau.

(211) Guk dakigunez, baleude poztuko ginatke, baina Erdi Aroko Salvatore Eliza nagusi-ko “fabrika liburuak” desagertuak ditugu. Liburu horietan eliza gotikoaren eraikuntzaren zehaztasunak zeuden jasoak eta handik jakin ahal izango genuen mende horietan Getarian ehizatzen zen balea kopurua.

(212) ARRINDA, A. 1977, *Euskalerría eta Arrantza*, Donosti Aurrezki Kutxa- Caja de Ahorros Municipal, 93. Egile honek honela dio: “gutxienez lau eta geienez amar arrapa oi zituzten neguko lau illebetetan” Getarian XVI. mendean.

(213) Hurrengo mendeetan, kopuru hauek ehizatu ziren: XVI. mendean 300-400 ale inguru, XVII. mendean 323 eta XVIII. mendean 42. Datu hauek iturri ezberdinetatik jaso ditugu baina batez ere honako hauetatik: BENITO DOMÍNGUEZ, Ana M^a, 1999, *Estudio Histórico del Puerto de Getaria*, Eusko Jaurlaritza, Vitoria-Gasteiz, 224-230. Egile honek Vargas Ponce Bildumatik jaso du: AMN. Madrid, 29 tomoa, 2° zatia, 1 dok, 18-25. Han daude kopiak Getariako elizaren fabrika liburuetatik jasoak. Lagungarri izan zaizkigu Gorostidik bere *!Getaria!* liburuan han hemenka egindako aipemenak ere.

balea zelatatzeko talaiaz josirik dugu. Hiru edo lau hilabetetan, hiruzpalau balea menderatu eta prozesatzea lan astuna eta luzea izango zen²¹⁴, baina etekinak ere zabalak ziren herri guztiarentzat.

Lanbide honek berekin zituen nekea eta estuasuna, ia esku hutsik erraldoiak ehizatzeke gaitasuna eta ausardia baitzuten eta kaira edo hondartzara garraiatzea ere garai haietan lan gaitza izango zen. Ondoren, zeregin hauetan jardun behar izaten zuten: zatitu eta enkantean jarri, labeetan pertza handietan urtu saina ateratzeko, duela edo barriketan banatu eta gero itsasoz esportatu Europa aldera edo mandazainekin Gaztelara eta Nafarrora garraiatu. Balea guztia zen baliagarri, ez zen soberakinik gelditzen.

Balea arrantzak zuen garrantzi ekonomikoa handia zen, marinelen ogibidetik hasi eta eliza gotiko ederraren eraikuntza tarteko, maila sozial guztiak ukitzen zituen.

Getarian Erdi Aroaren hondarrean banaketa honela egiten zen:

- Balea begizatzen zuenari: kintal bat.
- Lehenengo arpoikada zuzenaren egileari: bi kintal.
- Ondorengo bost arpoilariri: kintal bana.
- Sartutako xabalina bakoitzeko bost libra.

Ordainketa hauek egin ondoren, gelditzen zenaz bi zati egiten ziren: erdi bat herriarentzat portu eta moilen konponketarako eta beste erdia harrapatzailen artean banatzen zen²¹⁵. Mihia²¹⁶ eta hegoa elizari zegozkion. *Molla-xearen kintala* zeritzana moilen mantenurako joaten zen. Bizarrak hiru herenetan banatzen ziren: heren bat herriko kontzejuarentzat, bestea *txalupamaisuentzat* eta azken herena marinelen²¹⁷.

---

(214) LABURU, Miguel, “Jalones en la historia de la arquitectura naval vasca”, *Itsasoa I. El mar de Euskal Herria*, Etor, Donostia, 274-280.

(215) AMN. Vargas Ponce, 2º seriea, 29º Tomoa, 1º dok., 15 orria. Kokapen hau aipatua dago ondoko lanean ere: BENITO DOMÍNGUEZ, Ana Maria, 1999, *Estudio Histórico del Puerto de Getaria*, 219.

(216) *Mihia* esatean, ez zen mihia edo mingaina soilik, adituek diote mihiaren luzapena beharino zela eta esan ohi da jaterakoan balearen zatirik preziatuena izaten zela. Hau indartzen du Zarauzko foru fundazioko idatzian jasotakoak: (...) *detis mihi unam tiram a capite usque ad caudam* (...). Bestalde, arrantzaleen esandek diote ezparloiak (‘orca’) baleari erasotzerakoan mihia barrenetik jan eta beste guztia utzi egiten zuela.

(217) LECUONA, Manuel de, 1975, “Notas para la historia de Guipúzcoa (Del Archivo Municipal de Guetaria)”, BRSVAP, 459.

Balearen hesteak eta sabela Salvatore Eliza Nagusiko fabrika eta kultokofradientzat izaten ziren: bi heren *VeraCruzentzat*²¹⁸ eta beste herena *Rosariorentzat*²¹⁹. Guztia zen baliagarri. Horrela, hezurdura eta saiheits-hezurak ere eraikuntzan ateburuak egiteko eta altzarigintzan erabiltzen ziren, hala-ber, baraila edo kixerarekin mahastietako parralen sostengurako urkulu gisa ere²²⁰. Aldiz, orno-hezurrek etxeetako aulkien ordezkia egiten zuten²²¹. Gantza sendagai eta kosmetikarako eralbiltzen zen. Ukenduak egiteko balearen “esperma” preziatua izaten zen Frantzia aldean²²².

Oro har balea Euskal Herrian ez zen kontsumitzen eta ia erabat Espainia, Frantzia, Ingalaterra eta Herbeheretara esportatzen zen²²³.

Portuaren isolatzeak galera handiak ekarri zizkion herriko bizibideari eta XVI. menderako gelditu zen diru iturri ia nagusia balea arrantza izan zen.

Balearen banaketa zela eta, herriko kontzejua eta marinel kofradiaren artean liskar eta eztabaida garratzak izan ondoren, urteak eta garaiak eraginda banaketa aldatzen joan zen XVI. mendetik aitzina. Hala eta guztiz ere, balea gure uretatik murrizten joan zenean, XVIII. mendean oraindik balearen banaketan “Mollajearen kintala” deritzana kentzen zen moilaren konponketarako.

Getariarrek 1878ko otsailaren hasieran ehizatzen dute azken balea. 1886an herriak balearen eskubide guztiak galtzen ditu eta hau balea gure uretatik ia desagertu zen garaian izan zen²²⁴.

---

(218) Vera Cruz kofradia elizako ‘fabrika’ esleitzeaz arduratzen zen eta berari mihia eta hesteen dirua jasotzea zegozkion. CIRQUIAIN GAIZTARRO, M., 1961, *Los Vascos en la pesca de la ballena*. E.V. 155.

(219) Item. 58.

(220) Humboldt-ek bere 1801 bidaian, Getariako deskribapena egiterakoan besteren artean honela dio: (...) *hay en algunas huertas de Guetaria huesos de ballena. Mandibulas (quixeras) sirven de apoyo a las parras (...)*. “Guillermo de Humboldt y el País Vasco”. RIEV. 1925. 45 orrian. Gure etxeko Txomin Etxaniz osaba zenari gaztetan entzun genion balearen hezurak mahastietan urkulutarako erabili izan zirela. Ahoz iritsi zaizkigu Askizuko mahastietan ikusi izanaren aipamenak ere XX. mendean.

(221) Donostiako San Telmo Museoko erakusketan bazegoen, berrikuntza egin aurretik, Getariatik jasotako orno-hezur bat aulkizat egiten zuena.

(222) CAMPOS SANTACANA, Miren Koro eta PEÑALBA OTADUY, Mauro, “La caza de la ballena. Su influencia en los usos y costumbres desde la Edad Media”, *Cuaderno de Antropología y Etnografía* 15, Eusko Ikaskuntza, 3-4.

(223) Item, 4. orria.

(224) GOROSTIDI GUELZENZU, Angel, 1906, *¡Guetaria!* Monografia. Eskuizkribu mekanografiatua. Koldo Mitxelena Liburutegia. Urkixo fondoa, 127.orria. Dakigun bezala, 1901 urtean oriotarrek ehizatu zuten azken balea gure uretan.

5. Azken hitzak

Getariako urteroko erregearen aurreneko balea ematearen erreferentzia 1256koa bada ere (...) *sacado ende la vallena que daran ami (...)*²²⁵, guk Nafarroako erregeek ezarritakoa zela pentsatzen dugu dokumenturik ez dugun arren. Ildo berdinari jarraituz, 1237. urtean Zarautz hiribilduari fundazio agerian, Gaztelako erregeak mihiaren zerga ezartzen dio esanez (...) *sicut forum est...*(...), ohituraren arabera, alegia. Beraz, agidanez Gaztelako erregetza baino aintzinagotik zetorren eta ohikoa izango zen XII. mendean Ipuzkoa zaharreko tenenteari edo Nafarroako erregeari balearen zerga ordaintzea.

Uste honen hariak Lapurdiko bale arrantzarekin lotzen gaitu eta jakin badakigu 1059rako Iparraldeko herri arrantzaleek Lapurdiko Bizkondeari urtero ehiza denboraldiko *lehen balearen luzeera* eman behar izaten ziotela²²⁶. Handik urte gutxira, 1170ean, Akitaniako Duke eta Ingalaterrako errege zen Ricardo Corazon de Leon-ek Baionako gotzaindegiari berresten dizkio aurrez zituzten arrantza eta balea ehizaren eskubideak²²⁷.

Jakina da Akitaniako dukerria eta Lapurdi Ingalaterrako erregearen mende izanik ere, harreman ekonomiko eta politiko familiarrak Nafarroako erresumaren eragin politikoaren babesean zeudela. Ezin dugu ahantz Gipuzkoako kostalde guztia ere XII. mende hasieratik, 1105 urtetik, bigarren erdira arte Baionako gotzaindegiaren jurisdikzioan egon zela²²⁸. Baita ere, Miarritzeko portuaren izenean V. de Biele-k Baionako Done Maria elizari 1261eko gaskoineraz idatzitako agiri batean, balearen hamarrekota berresten duela azaltzen da:

(...) *rer a Diu e ma dona Sancta Maria de Baione e au Capito daqued medihs log la dezme de tota la baleia o dou baleiad lo quan ed deue auer au port de Beiarritz (...)*²²⁹.

---

(225) MARTÍNEZ DÍEZ, Gonzalo. GONZÁLEZ DÍEZ, Emiliano. MARTÍNEZ LLORENTE, 1991, *Colección de Documentos Medievales. De las villas Guipuzcoanas (1200-1369)*. Zarautz, dok. 20, 34-35.

(226) URZAINQUI, Tomas eta OLAIZOLA, Juan M^a, 1997, *La Navarra Marítima*, 205. “Luzera” horren esanahia mihia edo sabeleko luzeraren gantza adieraz lezakeela uste dugu.

(227) GOYHENECHÉ, Eugene, 1990, *Bayonne et la region bayonnaise du XII au XV siecle*, UPV, Bilbao, 430-432.

(228) ALBERDI LONBIDE, Xabier eta ARAGON RUANO, Alvaro, 1998, “La construcción naval en el País Vasco durante la Edad Media”, *Itsas Memoria*. Untzi Museoa, 2º zk., 17-18. Aipatzekoa da jakingarria delako, Astigarribiako San Andres eliza 1108an kongsagratu zuena Baionako gotzaina izan zela.

(229) BIDACHE, Jean. 1906. “*Le libre d’Or o cartulario de S.M. Labourd- Bayonne*”. *Textes gascons du XIII siecle*. Pau. 14-15 orria.

Ezagutzen dugun Donostiako lehen probestua Ordincho izan zen eta dakigunez berak jaso zuen aurrenekoz balearen erdia erregeak emana. Hori Fernando III.aren erregetzan (1230-1252) gerta zitekeen. Denborarekin, 1376an Enrique II.ak berari zegokion erdia herriari ematen dio:

(...) *que se matara primera de aqui adelante que sea vuestra a al otra meytad para nos e para quien nos mandaramos (...)*²³⁰.

Altabada, Donostiako probestu arrotzari urtero balea erdia ematea, ia 250 urtez jarraian, herri batzarrean biltzen ziren pertsona libreentzat iraingarria eta jasangaitza gertatuko zen, mende bakoitzean 100 balea erdi baitzen ordaintzen zen zerga. Getariarrek 1474an uko egin zuten eta hortik urte betera, halere, erregeak probestuari berriro bere balea erdiaren pribilegioa berretsi zion. Nolanahi ere den, ukapen horren arrazoiak aurreko gertakarietan oinarritzen ziren, kronologikoki aurrean zehaztu ditugunetan, historian katebegian lotuak eta denbora luzean gehitzen joan zirenak egoera lehertarazi zuten arte.

Azkenik, 1480an Donostiako probestuaren balea erdiaren auzia herriarekin akordio batean amaitu zen. Herriak zor ordaintetan 640 kintal burdina zuen eta hau dirutan kitatu zuen 1483ko uztailan. Hemen amaitu zen probestuaren balea erdiaren kontua. Ondoren harrapatutako balea guztien erdiak herri kontseiluarenak izango dira eta beste erdiak marinelenak.

Horrela, XV. mende bukaerarako herri kontzejuaren zorra ikaragarri gehitu zen. Zor honen zergatia anitza izan zelakoan gaude: nagusiki, harresia-
ren eraikuntzarako erregeak 1452an agindutako dirua ez eman izanak eta urte-
roko “pedidoa”ren zerga ordaindu beharrak gehitu zuten zorra. Bestetik,
itsasoaren eraginez moilen eta kaiaren egiturak ahultzeak edo itsasontzien
babesgarritasuna desagertzeak inportazio-espazioaren beherakada ekar
zezakeen eta ondorioz herriarentzat diru sarrerak murriztu izana. Honi gehitu
behar diogu Donostiako probestuari balea erdiaren ordainketa dirutan kitatu
behar izana, Getarian burdinolarik ez baitzegoen. Era berean, herriak elizen
eta ermiten patronazgoaren titularitatea zuenez eta hau ez galtze arren behar-
tua zegoen beste 70.000 marabedi ipintzera²³¹.

Mende bukaeran hiribildurako ur hornidura egokirik ez zegoen eta herri-
tarren eta abereen ur beharra asetzeko “Iturritxiki” edo “Igarategi”ra²³² joaten

(230) GOROSTIDI GUEL BENZU, Angel, 1916, *Euskal Herria*, ik. GAHG. O letra-1º legaxoa, 336.

(231) GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto, 1999, “La población de la villa de Guetaria a fines de la Edad Media”, *La España Medieval*, 22 zk., 324.

(232) Getariatik Zarautz bidean dago *Iturritxiki*; aldiz, *Igarategi*ko erre kara Askizurako galzaratik joango ziren.

ziren. Hori saihesteko herriko harresi aurrean iturria egin zen bere harraska estaliarekin, baina horretarako herriko lur komunalak saldu egin zituzten eta hala ere iturria amaitzeko 50.000 marabedi falta izan zitzaien²³³. Azkenik, gehitu behar dugu Flandiara joan zen itsas armadaren hornikuntza zatia ere herritarren gain egin zela, eta hau ere jazarpenez behartua izango zen²³⁴.

Azkenerako, herriak zuen zorra handia egin zen eta herritar partikularrei zuzenean eragin zien; izan ere, beste herrialdetara merkataritzara joaten zirenean atzerriko hartzekodunek herriko zorra euren ondasunetik kobratu nahi izaten zuten²³⁵.

1500ean herri kontzejuak 200.000 marabedi hiribilduko eta bere jurisdikzioko herritarren artean banatzea erabaki zuen. Horretarako, zerga banatzeko, 373 getariarren zerrenda egin zen eta herritar bakoitzari bere ondasunaren araberrako kopurua ezarri zitzaion. Zerrenda horrek, 1474ko probestuaren baleari uko egitea zin egin zutenenak eta arakatutako beste hainbat dokumentutatik jasotako datuek ahalbidetu digute Getariako Behe Erdi Aroaren azterketa soziologiko hau egitera.

Ondorengo urteetan eta mendeetan Getariako portu eta moilak herriak ehizatutako baleen erdiekin ordaindu eta bukatu ziren. Komertziorako eta nabigazio luzerako, ordea, portuak eta moilak derrigorrez egoki eduki behar zituen eta XV. mendean portuaren egitura ahulak, garai berrietara egokitzeko portu egitura ezak edota berantegi egin izanak hurrengo mendeetan Getariak izan zuen gainbeheraren arrazioen artean egon daitezke. 1534ko ondoko datu hauek gure azterketaren ondorio hau berresten dute, izan ere, Gipuzkoan 6 galeoi, 35 nao eta 23 karabela zeuden eta Getarian zehazki:

*(...) en la concha de esta villa de Guetaria que estaba surta una nao grande nueva aparejandose del capitan Pedro Ibañez de Aldamar... que tenia otras dos naos... e que otras naos ningunas al presente no abia nin galeones nin se facian otra ninguna nao nin galeon por ningund vecino de la dicha villa (...)*²³⁶.

XVI. mendean itsas harresia egin zenerako, esportazio eta merkataritzaarako nabigazio portuak eta ontziolak nagusiki beste herrietara bideratzen

(233) A.G. Simancas, RGS., 1499, fol. 23

(234) GARCÍA FERNÁNDEZ, Ernesto, Item 324.

(235) A.G.Simancas. RGS., 1486, f. 101.

(236) LABAYRU, Estanislao Jaime, “Relación de los navíos que hay en la provincia de Guipúzcoa. 1534”, *Historia General de Bizcaya*, IV Tomoa. 47. apendizeta, 719.

hasiak zeuden; batik bat, Bilbo eta Donostia-Pasaia jaundu izanak ere gainontzekoen beherakada bultzatu zuen²³⁷.

XV. mende amaieran Amerikaren aurkikuntzak historiaren ate berria irekitzen dio Espainiako erresumari eta euskal marinelen nabigaziorako gaitasunak eremu berriak aurkitzera eramango du. Ternuara ere bideratzen hasiak ziren ordurako Euskal Herriko Ipar eta Hegoaldeko milaka gizon, makailu eta balea arrantzaren atzetik. Aro Modernoan sartzen gara. Behe Erdi Aroan izandako gertaera eta kontraesanetatik sortuz joan diren egitura politiko ekonomikoak erregimen zaharra deiturikoa ezartzen dute eta egitura hau Euskal Herrian XIX. mendera arte luzatuko da.

Kostaldeko beste herri batzuek, Getariak ez bezala, biziberritze oparo bat dute ontzigintzan eta urruneko nabigazioan. Gipuzkoa barneko herri eta hiriak indartzen joango dira Ameriketara burdina eta produktu manufakturatuen produktzioa esportatzerakoan. Erdi Aroan ez bezala, ordea, Getaria aurrerantzean ez da komertzio eta nabigazioan portu garrantzitsua gehiago izango: herria eta portua indargabetuta, komunikabide zailak, ontziolarik gabe... XII, XIII eta XIV. mendeetan bere sortzetik Kantauriko komertzio portu gune garrantzitsua izatetik²³⁸, ia bazterreko kabotaxeko nabegazio laburrarekin, arrantza tradizionalari, denboraldiko balea ehizari eta nekazal mundu soilera lotuko du bere etorkizuna XX. mende bukaera arte²³⁹.

Espainiako erregeentzat, Erdi Aroan ez bezala, Getariak hiribildu eta portu militar soil gisa izango du interesa aurrerantzean eta hauen gerrate guztiak pairatuz, areagotuz joango zen bere hondamendia. Hala eta guztiz ere, getariarrak uholdeka irtengo dira munduari eta itsasoari ate berriak irekitzera lurbira osoa inguratuz eta hegoaldeko beste euskaldun guztiak bezala, Espainiako inperio berriaren handitasuna zabaltzera.

---

(237) ERKOREKA GERVASIO, I., 1991, *Análisis histórico-institucional de las cofradías de mareantes del País Vasco*. Eusko Jaurlaritza, Nekazari eta Arrantza Saila, 85.

(238) Wendy R. CHILDS, 2003, "Commercial relations between the Basque Provinces and England in the Later Middle Ages, c. 1200-c.1500", *Itsas Memoria*, 4zk., Untzi Museoa, 55-64 orriak.

ERKOREKA GERVASIO, I., 1991, *Análisis histórico-institucional de las cofradías de mareantes del País Vasco*, Eusko Jaurlaritza, Nekazari eta Arrantza Saila, 14.

(239) Pablo GOROSABEL historiagileak ere Getariari buruz egindako atalean honela dio: (...) *Pero con malos caminos para la introduccion y exportacion de mercaderias: abiertas nuevas vias de comunicacion para San Sebastian, Pasages y Deva: sin fabricas ni otra industria de importancia, Guetaria quedo reducida a la pesca y labranza de los campos (...)*. Diccionario Histórico-Geográfico de Guipúzcoa. 1862. 207 orria.

Probestuaren balea herriarena eta marinena bihurtu zen azkenean, baina ondoren banaketa honek herriko kontzeju eta marinelen artean beste burruka berri bat eragin zuen herrian, gainera, luzaroan iraungo zuen, Kantauriko uretatik balea desagertu arte, eta sortuberria zen marinelen kofradia izango da gertaera guztien erdian kokatuko dena.

Eranskinak

Año de 1474

Vemosos concejantes y moradores de Guetaria que el dia 28 de Noviembre prestaron juramento de no contrabuz cosa alguna con sus ballenas al Preboste de San Sebastian.

Diego Ibañez Solano }
 Juan Garcia de Ibaiceta } testigos
 Nicolás de Oreja }

Lope Ibañez de Recondo - Escribano

Juan Ibañez Biceta }
 Juan Martínez de Arribita } Alcaldes

Juan Martínez de Alquiza - Preboste

Asencio de Anulestia }
 Juan Martínez de Gasta } Jurados Mayores

Lope Martínez de Lacaun, Vasallo del Rey

Diego Ibañez de Marquina	Juan Martínez de Sorazabel
Juan Martínez de Uzarraza	Miguel de Villapanes
Martín de Casti	Juan de Lizaga
Martín de Sorado	Juan Ruiz de Góngora
Pedro de Sevilla	Martín Ibañez de Aizua
Domingo de Certona	Martín de Albain
Pascual de Apatégui	Pascual de Hormaéchea
Pedro de Erizabal	Primo de Estella (Fustina?)
Pedro Sanchez de Bono	Juan Dominguez

Juan de Galindoano
 Antonio de Arona
 Pedro de Practe
 Martin de Marquina
 Martin de Sarola
 Juan Martinez Gaydegui
 Ochoa del Puerto
 Juan Ruiz el mozo
 Santiago de Areche
 Juan de Zarauz
 Pedro de Segura
 Esteban de Aguindegui
 Sanchos de Areche
 Sebastian del Cano
 Juan Martinez de Zeralegui
 Pedro de Orbién
 Beltran de Arana
 Miguel de Aguirre
 Domingo de Terroa
 Juan de Erasti
 Pedro de Urquiza
 Juan de Gorria
 Martin Perez de Mantorola
 Martin de Pagino
 Juan de Mendizabel
 Domingo de Arpindegui
 Pedro de Aya
 Domingo de Urquiola
 Juan de Oregil
 Juan Martinez de Echave
 Miguel de Urquiola

Pedro de Arano
 Miguel de Osango
 Martin de Alzola
 Juan de Sarazola
 Martin Landirri
 Martin Sanchez de Gainza
 Juan Ortiz de Urzeta
 Juan de Urquiola, el mozo
 Miguel de Ordobera
 Ochoa de Aguirre
 Lopez de Recondo
 Martin Diezmal
 Pedro Martin de Amilibia
 Juan Sari
 Miguel de Aguirre
 Juan Lopez de Lual
 Pedro de Inda
 Nicolas de Oroaga
 Juan del Cano
 Pedro Gutierrez de Asora
 Sanchos de Sorarte
 Juan de Zurregui
 Ochoa Martinez del Puerto
 Martin de Mendia
 Miguel Joritz de Oreja
 Ochoa de Mendin
 Beltran de Practe
 Diego de Aguirribia
 Juan de Villafrauca
 Juan de Arquivan
 Ramon Zapatero

Juan de Urquiola
 Nicolas de Oreja
 Martin de Recordo
 Juan de Orio
 Arquiza de Manterok
 Pedro de Urbiopí
 Deltrán de Algotarás
 Pedro Juan
 Juan de Laranza
 Deltrán de Amilibia
 Juan de Astiaga
 Pedro de Oraxaba
 Fortin Perez de Urzeta
 Juan Perez de Amilibia
 Martin de Itategui
 Juan de Arano
 Juan de Unzuerrubia
 Pedro de Anzuerrubia

Juan Miquel de Arreche
 Juan de Arizeta
 Pascual de Musio
 Pedro de Balda
 Pedro de Arteaga
 Deltrán de Arteaga
 Juan Luri, pescador
 Pedro de Urquidi
 Juan Piquier de Goñiza
 Juan de Yrdo
 Ochoa de Segura
 Lope de Astigarribia
 Martin Juan de Arroua
 Martin de Amilibia
 Juan Perez Plata
 Juan Miquel de Laranza
 Juan Pascual
 Juan Martinez de Manterok

Juan de Alzola

Juan Miquel de Arreche, Pascual su hijo y Juan de Manterok, hijo de Juan Martinez de Manterok concurren al finel como testigos ademas de los nombrados en cabeza con el escribano Lope Ibañez de Recordo.